

”Se mig”

Ett material för att stöda föräldrar till reflektion över barn och våld i hemmet

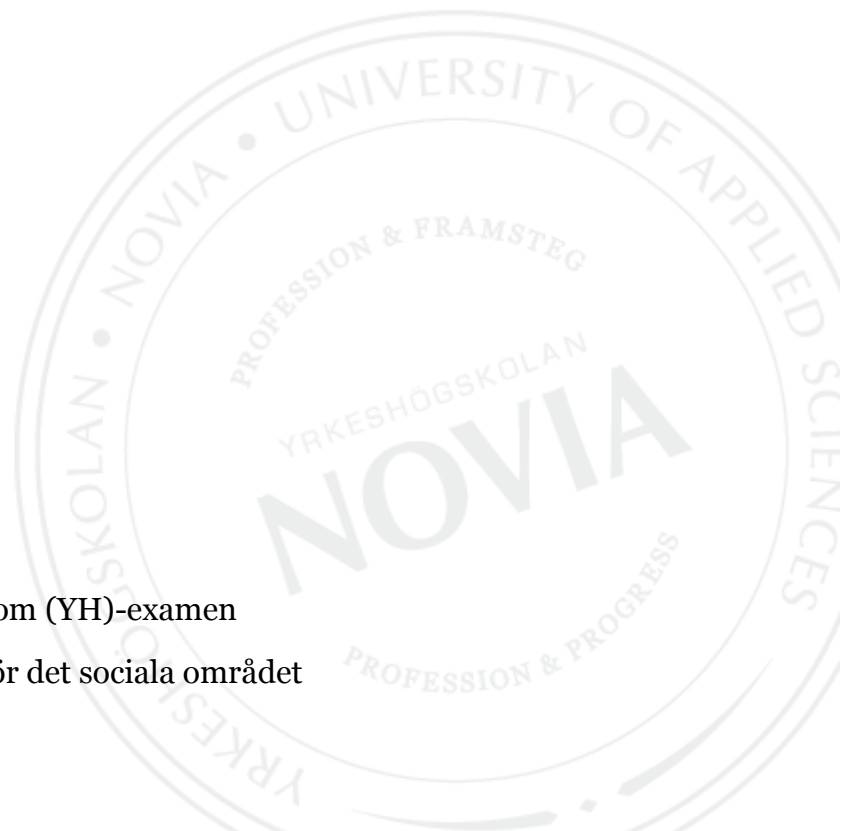
Sara Hermansson

Linda Tojander

Examensarbete för socionom (YH)-examen

Utbildningsprogrammet för det sociala området

Åbo 2013

EXAMENSARBETE

Författare: Hermansson, Sara & Tojander, Linda

Utbildningsprogram och ort: Utbildningsprogrammet för det sociala området, Åbo

Inriktning/alternativ/Fördjupning: Socialpedagogiskt arbete

Handledare: Juslin, Eva, Lemmetyinen, Gunlög & Liljeroth, Pia

Titel: "Se mig" – Ett material för att stöda föräldrar till reflektion över barn och våld i hemmet.

Datum 6.5.2013

Sidantal 49

Bilagor 3

Sammanfattning

Examensarbetet är skrivet inom projektet Familjehuset. Målet för projektet Familjehuset är att utveckla innehåll, material och modeller för mångprofessionella familjeträffar. Syftet med examensarbetet är att utveckla diskussions- och reflektionskort på basen av tidigare forskning för att stöda småbarnsföräldrar att förstå hur barn upplever, påverkas av och hanterar våld i hemmet. Syftet resulterar i ett hållbart främjande av barns utveckling och välmående.

Teman som behandlas i examensarbetet är våld i hemmet mellan föräldrar, barn och våld i hemmet samt stöd för ett våldsfritt hem. Examensarbetet utgår från ett resursförstärkande arbetssätt, och består av en litteraturstudie och en tillämpad del; "Se mig"- att stöda föräldrar till reflektion.

Syftet verkställs genom utvecklandet av materialet "Se mig" – att stöda föräldrar till reflektion. "Se mig" är utformat för att användas av personalen vid Familjehuset Ankaret som ett verktyg för professionella i arbete med föräldrar i alla livssituationer. "Se mig" består av en användningsmanual och diskussions- och reflektionskort. Korten utgörs av reflektiva och tankeväckande citat av barn som behandlar temat barn och våld i hemmet.

Språk: Svenska

Nyckelord: Våld, föräldraskap, barns perspektiv, deltagande vittne till våld, förebyggande, stöd, reflektivitet.

Förvaras: Examensarbetet finns på webbiblioteket Thesus.fi och i biblioteket på Nunnegatan 4, Åbo.

OPINNÄYTETYÖ

Tekijät: Hermansson, Sara & Tojander, Linda

Koulutusohjelma ja paikkakunta: Utbildningsprogrammet för det sociala området,
Turku

Suuntautumisvaihtoehto/Syventävät opinnot: Socialpedagogiskt arbete

Ohjaajat: Juslin, Eva, Lemmetyinen, Gunlög & Liljeroth, Pia

Nimike: "Se mig" – Materiaali joka tukee vanhempia refleктоimaan aiheesta lapset ja väkivalta kotona./"Se mig" – Ett material för att stöda föräldrar till reflektion över barn och våld i hemmet.

Päivämäärä 6.5.2013

Sivumäärä 49

Liitteet 3

Tiivistelmä

Opinnäytetyö on osa Familjehuset -projektia. Familjehuset -projektin tavoitteena on kehittää sisältöä, materiaaleja ja malleja moniammatillisiin perhetapaamisiin. Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää aiempien tutkimusten pohjalta keskustelu- ja reflektointikortteja, jotka tukevat pienten lasten vanhempia ymmärtämään lasten väkivaltakokemuksia, sen vaikutusta ja heidän tapaansa käsitellä kotona tapahtuvaa väkivaltaa.

Opinnäytetyön aiheina ovat vanhempien välinen väkivalta kotona, lapset ja väkivalta kotona, ja väkivallattoman kodin tukeminen. Opinnäytetyö perustuu voimavaroja vahistavaan työmenetelmään, joka koostuu kirjallisuuskatsauksesta ja soveltavasta osasta, "Se mig"-att stöda föräldrar till reflektion.

Tavoite saavutetaan kehittämällä "Se mig" -materiaalia, joka on suunniteltu perhetalo Ankkurin henkilökunnan käytettäväksi. "Se mig" on ammattilaisille tarkoitettu työväline, joka soveltuu kaikissa elämäntilanteissa olevien vanhempien kanssa tehtävään työhön. "Se mig" koostuu käyttöoppaasta ja keskustelu- ja reflektointikorteista. Kortit muodostuvat reflektiivisistä ja ajatuksia herättävistä lasten lainauksista, jotka käsittelevät teemaa lapset ja väkivalta kotona.

Kieli: Ruotsi

Avainsanat: Väkivalta, vanhemmuus, lapsen näkökulma, osallistuva todistaja väkivallalle, ennaltaehkäisy, tuki, reflektointi.

Säilytys: internetkirjastossa Theseus.fi sekä kirjastossa Nunnankatu 4, Turku.

BACHELOR'S THESIS

Authors: Hermansson, Sara & Tojander, Linda

Degree Programme in Social Services, Åbo

Specialization: Social- pedagogical Work

Supervisors: Juslin, Eva, Lemmetyinen, Gunlög och Liljeroth, Pia

Title: Se mig" – A material to support parents to reflect on children and domestic violence. /"Se mig" – Ett material för att stöda föräldrar till reflektion över barn och våld i hemmet.

Date 6.5.2013

Number of pages 49

Appendices 3

Summary

The Bachelor's thesis is a part of the project Familjehuset. The project Familjehuset develops content, materials and models for multi-professional family meetings. The purpose of this study is to develop discussion and reflection cards on the base of previous research to support parents with young children to understand how children experience, are affected by and deal with domestic violence. The purpose results in a sustainable promotion of children's development and wellbeing.

Subjects covered in this study is domestic violence between parents, children and domestic violence, and support for a violence-free home. The thesis is based on a resource-enhancing method, and consists of a literature study and an application part, "Se mig" – att stöda föräldrar till reflektion.

The purpose is effected by the development of the material "Se Mig" – att stöda föräldrar till reflektion. "Se Mig" is designed to be used by the staff at Family House Ankaret as a tool for professionals to work with parents in all life situations. "Se Mig" consists of a user manual and discussion and reflection cards. The cards are available in the form of reflective and thought-provoking quotes of children that deal with children and domestic violence.

Language: Swedish

Key words: Violence, parenthood, child's perspective, participating witness to violence, prevention, support, reflectivity.

Stored: in the weblibrary Theseus.fi and in the library at Nunnankatu 4, Turku.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
2	Våld i hemmet mellan föräldrar.....	3
2.1	Barn som deltagande vittne till våld	3
2.2	Olika former av våld	5
3	Barn och våld i hemmet	11
3.1	Barns våldsupplevelser	11
3.2	Barn påverkas av våld.....	15
3.3	Barns sätt att hantera våld	18
4	Stöd för ett våldsfritt hem	22
4.1	Förebyggande arbete	22
4.2	Reflektivt föräldrastöd.....	24
4.3	De professionellas stöd.....	28
4.4	Reflektiva samtal.....	34
5	Metod	36
5.1	Arbetsprocessen.....	36
5.2	Litteraturstudie	37
5.3	Produktutveckling.....	39
5.4	Tillförlitlighet och etik	42
6	"Se mig"- att stöda föräldrar till reflektion	43
7	Kritisk granskning och avslutande diskussion	44
	Källförteckning	47

BILAGOR

Bilaga 1 Trappanmodellen

Bilaga 2 Att föra våld på tal

Bilaga 3 Korten "Se mig" och användningsmanual

1 Inledning

Våld i hemmet är ett aktuellt fenomen som är tabubelagt och svårt att upptäcka i tid. Det utgör både i ett nationellt och ett globalt perspektiv ett gigantiskt hälso- och samhällsproblem. (Isdal 2001, s. 73). Forskning om barn som upplever våld i hemmet har oftast utgått från teorier om socialisation, barns utveckling, trauma och överlevnad. Barns egna beskrivningar och tolkningar av våld har inte varit så centrala. Fokus har framförallt legat på frågan om hur stor risken är för att våld mellan föräldrarna innebär att våld utövas mot barnen och vilka följder våldet kan få för barn. Det mesta av forskningen var då grundad på information förmedlad till forskarna av barnens föräldrar eller av annan vuxen, och inte hämtad från barnen själva. (Eriksson, Källström Cater, Dahlkild-Öhman & Näsman 2008, s. 13-15).

Under 2000-talet har intresset för barn som upplever våld i hemmet ökat bland professionella, forskare och politiker, vilket har lett till att de har börjat söka och förstå barns egna beskrivningar och förståelser av sina erfarenheter av våld. Forskning visar att fler barn svarar att de upplevt våld än om man frågar någon av föräldrarna, därför är det inte tillräckligt att tala med barns föräldrar. (Eriksson m.fl. 2008, s. 25-26).

Projektets angivna tema för det här examensarbetet är ”Våld i nära relationer ur barnets perspektiv”. Temats fokus ligger på våld i hemmet, för att tydliggöra att våldet sker hemma mellan föräldrarna. Avgränsningen har gjorts för att det är svårt att dra gränsen till vilka som anses ha en nära relation. Temat har också på senare tid behandlats inom media och där har man framförallt fokuserat på våldsoffret i familjen. En dimension som ofta glöms bort och medvetet osynliggörs är föräldrarnas förståelse för barns våldsupplevelser och våldets inverkan på barn. Det här utvecklingsarbetet riktar sig till föräldrar som har barn i åldern 4-6 år. Åldersgruppen har avgränsats med den motiveringen att familjehusverksamhet ofta riktas till familjer med barn under skolålder. Våldsutövarens kön är inte i fokus, trots att pappors våldsproblematik är vanligare. Studier visar att både mammor och pappor kan vara våldsutövare. Examensarbetet har både förebyggande och reparativ synvinkel.

Från tidigare finns en metod där det fokuserats på samtal där barnen själva berättar om sina våldsupplevelser med hjälp av Trappanmodellen. (se bilaga 1). Syftet med det här examensarbetet är att inom projektet Familjehuset utveckla diskussions- och reflektionskort på basen av tidigare forskning för att stöda småbarnsföräldrar att förstå hur

barn upplever, påverkas av och hanterar våld i hemmet. Utvecklingsarbetets empiriska del svarar på syftet och utmynnar i materialet ”Se mig”- att stöda föräldrar till reflektion. ”Se mig” består av diskussions- och reflektionskort i form av barns citat. ”Se mig” kan användas med föräldrar i alla livssituationer. Reflektiva samtal som metod ger föräldrar möjlighet att i en trygg miljö få diskutera och reflektera över sina tankar om bråk och våld.

De viktigaste frågeställningarna för att stöda litteraturstudiens syfte är:

- Hur upplever barn våld mellan föräldrarna?
- Hur påverkar våld mellan föräldrarna barn? Hur hanterar barn våld?
- Vad behövs för att stödja barn som varit deltagande vittne av våld i hemmet?
- Hur kan professionella på ett resursförstärkande sätt stödja föräldrar till reflektion kring våld i hemmet?

Personalen vid Pargas mödra- och barnrådgivningen i nuvarande Pargas stad tog initiativ till ett utvärderings- och utvecklingsprojekt tillsammans med Yrkeshögskolan Novia år 2007 inför rådgivningsverksamhetens flytt till det nybildade Familjehuset Ankaret. Familjecenterverksamhet går ut på att stöda familjernas vardag och planera familjernas service. Genom familjecentermodellen strävar man efter ett sektorövergripande samarbete. Projektets verksamhet består av flera steg där vård- och socionomstuderande vid YH Novia i Åbo i samarbete med lärare och företrädare för arbetslivet utvecklar, testar och utvärderar resursförstärkande modeller, metoder och material som bidrar till att utveckla samarbetet mellan de olika aktörerna inom barn- och familjearbete. Utvecklingsprojektet verkställs under åren 2010-2013 som ett mångprofessionellt samarbete mellan medverkare inom hälsovårds- och det sociala området. Projektet Familjehuset utvecklar modeller, metoder och material för familjehusverksamhet i syfte att stärka samarbetet mellan de olika aktörerna inom barn- och familjearbete och därmed bidra till tidig identifiering av problem, tidigt ingripande och tidigt stöd till familjer. (YH Novia 2012).

2 Våld i hemmet mellan föräldrar

Det här kapitlet tar fasta på skillnaden mellan barnperspektiv och barns perspektiv och vad det för barn innebär att ha en position som deltagande vittne av våld mellan föräldrar, samt hemmets betydelse som våldsplats. Olika former av våld tas upp och även våldsstatistik presenteras, för att synliggöra hur allmänt våld är i Finland. För att lyfta upp det resursförstärkande perspektivet beskrivs våldets motsats respekt och spärrar mot våld.

2.1 Barn som deltagande vittne till våld

I FN:s barnkonvention talas om barnsyn och barnperspektiv som viktiga begrepp. Det är viktigt att göra tydlig skillnad mellan *barns perspektiv* och *barnperspektiv*. Barnperspektiv står för ett utifrånperspektiv, medan barns perspektiv är ett inifrånperspektiv, hur barn själva tänker, tycker, tror, säger och känner. För barn som befinner sig i en utsatt livssituation innebär det att de alltid måste få tillfälle att göra sina röster hörda i frågor som berör dem själva. Ett barns åsikt kan ibland vara en annan än föräldrarnas och det är i de fallen viktigt att lyssna på barn och ta hänsyn till barns tankar och så långt som möjligt bemöta barn med respekt. Diskussioner kring hur det är möjligt att ta barns perspektiv eller inte pågår både inom forskning och inom praktisk verksamhet. Man kan urskilja två synsätt när det gäller barnsyn. Ett utvecklingspsykologiskt baserat på vuxnas syn, samt ett synsätt som baseras på barns egna perspektiv. Synen på barn som kompetenta med egna antaganden om världen gör det nödvändigt att utveckla metoder för att barn ska kunna göra sig hörda och för att kunna förstå att sätta barns egna antaganden i relation till existerande teorier och synsätt. (Brodin 2010, s. 31-33).

Barn har sällan intagit subjektställning inom forskningen. Forskningsresultaten bygger i första hand på föräldrarnas uttalande om sina barn, både i fråga om vad de har upplevt och när det gäller deras välbefinnande. Det kan innebära att man oreflekterat tror att barns upplevelser är ”ungefär som förälderns”. En av de viktigaste uppgifterna för framtida forskning är att utveckla ett barns perspektiv där barnen själva kommer till tals, en forskning där beskrivningar av våld mot föräldern är sedda ur barns synvinkel, med barns ögon. Forskning upplagd på ett sådant sätt skulle kunna hjälpa att förstå vad våldshändelser i hemmet innebär för barn, hur barn försöker begripliggöra vad de varit med om, samt vad våldet har för inverkan på deras utveckling i ett längre tidsperspektiv. Utan att veta mer om våld i hemmet ur ett barnperspektiv än att det är skadligt för barns utveckling kan man inte uppnå noggrannhet i hjälpinsatserna, inte heller ta ställning till vilka lagändringar som kan

vara nödvändiga för att skydda barn, och vilket ansvar som ska utkrävas av förövaren. Från forskning i socialt arbete är det känt att barn som lever i social utsatthet riskerar att ta på sig skuld för föräldrarnas problem. Man vet att de kan känna sig totalt utlämnade och maktlösa, men att de trots det tar på sig ansvar för situationen. Därmed är frågor om hur barn ser sig själva i förhållande till övriga familjemedlemmar centrala, samt vilken ställning de har i hemmet. (Socialstyrelsen 2005, s. 50).

Hemmet hör till det vanligaste stället där våld sker (Isdal 2001, s. 85). Att våld äger rum i barns hem är även av central betydelse för barns upplevelser. Hemmet ses som en borg, en trygg plats för lek, positiv utveckling och närhet för barn. Överlien har i sin sammanställning tagit upp hemmets betydelse med olika forskningar som utgångspunkt. Hemmet och familjen skall vara kärnan i samhället, och samhället skulle i sin tur värna om familjen och barnen. Hemmet är som ett rum för familjen, en orienteringspunkt i tillvaron i förhållande till omvärlden, hemmet representerar en gräns mellan den privata och offentliga sfären, och är en plats där föräldrar har olika positioner. Det är en plats där man förverkligar sig själv och får känna sig fylld av värme och lugn. En plats för skydd från omvärlden och en plats för återhämtning, där man kan slappna av och vara sig själv. (Överlien 2012, s. 85, 89).

I figur 1 presenteras ett tryggt hem för barn som står på stadig grund eftersom det är byggt på trygghet och icke-våld. Ett sådant hem består av jämställdhet, jämlikhet och respekt. (Näse 2010, s. 55). Det är en miljö som inte bara förknippas med trygghet utan även svår för barn att lämna eller fly ifrån. Hemmet involverar även de personer som barnen vanligen kan vända sig till för att få hjälp och stöd, vilket leder till en begränsad möjlighet att hitta eller våga tala om sina våldserfarenheter med. (Eriksson m.fl. 2008, s. 64-65).

Figur 1. Ett tryggt hem. Pence & Paymer (1993, enl. Näse 2010, s. 55).

Barn som lever i hem där det förekommer våld får en position som deltagande vittne. Det är missvisande att kalla barn som lever i hem där det förekommer våld för vittnen, eller tala om att barnen bevittnat våld. Det är en psykologisk omöjlighet att inta vittnesposition i meningen utanförstående betraktare inför en händelse som är en del av ens egen hemmiljö. Det gör barn till deltagande vittnen i en situation de inte själva valt eller ansvarar för. De måste på något sätt förhålla sig till, och uppträda i sin hemmiljö. Barns subjektställning i våldssituationer har en vidare innebörd än att se, och innefattar även att höra och förstå att våld pågår, samt genom att avläsa det på stämningar och registrera konsekvenser i form av skador och känslouttryck. När en förälder blir slagen drabbar det barnen direkt. (Socialstyrelsen 2005, s. 16). Barnen är ofta rädda att någon av föräldrarna ska dö (Nettiturvakoti u.å.).

2.2 Olika former av våld

”Våld är varje handling riktad mot en annan person, som genom denna handling skadar, smärtar, skrämmer eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från att göra något den vill” (Isdal 2001, s. 34). Enligt en undersökning av FN som publicerades 2006 utsätts 61 000 barn i Finland för våld i sina hem. Förbundet för mödra-

och skyddshem har genomfört en enkätundersökning enligt vilken cirka en tredjedel av de barn som blivit deltagande vittnen till våld i hemmet också själva blir utsatta för fysiskt våld i sina hem. Den allmänna offerstatistiken visar att 90 % av våldet i hemmet riktas mot kvinnor. (Social och hälsovårdsministeriet 2008, s. 36). Rädda barnen har i en undersökning uppskattat att vart tionde barn någon gång upplever våld i hemmet, hälften av dessa barn upplever våld ofta. Flera aktuella nordiska undersökningar om våld i hemmet visar att barn ofta varit närvarande vid våldstillfället. (Socialstyrelsen 2005, s. 9). Kvinnor och barn är mest utsatta för våld eftersom de ofta har en lägre maktposition än män. (Isdal 2001, s. 85). Intresset för forskning om våldsamma kvinnor har först på senaste tid väckts (Hautanen 2010, s. 301). Män är även ofta ovilliga att berätta för andra om sin utsatthet på grund av skammen över den egna svagheten. (Lindén 2012a, s. 53).

Tabell 1. Statistik för familjevåldssituationer som polisanmälts i Finland 1997-2005.

År	Offer för familjevåld, offren totalt	Offret en kvinna - Ålder							
		Total	-14	15-20	21-29	30-39	40-49	50-59	60-
1997	2 694	2 178	97	119	448	680	573	191	70
1998	2 646	2 129	96	127	364	712	569	200	61
1999	2 756	2 221	83	141	369	696	615	246	71
2000	3 031	2 402	112	150	380	750	622	317	71
2001	3 167	2 532	126	152	449	780	673	275	77
2002	3 158	2 507	115	179	435	763	623	302	90
2003	3 567	2 801	225	178	456	779	738	316	109
2004	3 911	3 008	280	226	448	776	802	386	90
2005	4 109	3 195	307	236	574	818	776	366	118

Statistikcentralen, publicerad 4.4.2006.

Tabell 1 visar antalet offer för familjevåld som polisen fått till kännedom under åren 1997-2005. År 2005 var offren 4 109, dvs. 5 % fler än året innan. 3 195 av offren var kvinnor och 914 män. I dessa var en kvinna misstänkt i 444 fall. Vid våld i hemmet är det i allmänhet en man som misshandlar en kvinna. Fall där en kvinna misshandlat en annan kvinna var sällsynta. Siffrorna om familjevåld beskriver våld antingen mellan personer som bor i samma hem eller mellan nuvarande eller tidigare familjemedlemmar. (Statistikcentralen 2006).

Våld förekommer i alla sociala grupper och kulturer. Våld i hemmet orsakar rädsla, skuld- och skamkänslor för hela familjen. Vanligen upprepas våldet och det blir allvarligare med tiden. (Social- och hälsovårdsministeriet 2008, s. 17). Man behöver inte alltid vara överens, det centrala är hur föräldrar handskas med konflikter. En hemmiljö där man öppet löser konflikter på ett konstruktivt sätt kan till och med vara till fördel för barns utveckling. (Breife 2012a, s. 18).

Våld är handlingar som utspelas människor emellan och där handlingens syfte är makt. Våldets funktion i hemmet är att styra och kontrollera sin partner inom det maktsystem man befinner sig i, upprätthållande och stärkande av makt. Funktionen av våld kan också vara ett slags stärkande av det egna självförtroendet, det vill säga att våld ger en upplevelse av att våldsutövaren är en betydelsefull person. En grundläggande etisk regel handlar om att våld är utövarens ansvar, som utgår från utövarens känslor och behov. Särskilt när det är fråga om våld i hemmet använder våldsutövaren andra för att hantera sina egna känslor. Genom att styra och dominera andra tacklar de sin rädsla, otrygghet och hjälplöshet, som påvisas i följande citat: *"Jag slår inte därför att du behöver det, jag slår därför att jag behöver det!"*. Det är väldigt svårt att sätta en gräns när våld övergår till misshandel. Misshandel är systematiskt våld och är ett begrepp som beskriver ett systematiskt mönster av ett beteende där avsikten är att kränka, förtrycka eller förstöra en annan individ. Det är fråga om misshandel när handlingen utgör ett mönster som varar en längre tid, upprepade gånger och behandlingen utövas i olika former. (Isdal 2001, s. 34, 39, 62-63, 98, 192).

När begreppet våld används framkallas i första hand bilder av fysiskt våld. Andra allvarliga former av våld riskerar ofta att underskattas. (Breife 2012b, s. 30). Fysiskt våld betraktas som den mest grundläggande formen av våld, eftersom det är en konkret handling som fysiskt drabbar föräldern, där rädsla för egen skada och död upplevs. Det fysiska hotet ligger ofta bakom andra våldsformer som ofta bidrar till att effekten förstärks. (Isdal 2001, s. 43). Med fysiskt våld avses hotelser, slag, dra i håret, klatscha, sparka, knuffa, strypningsförsök samt användning av vapen (Social- och hälsovårdsministeriet 2008, s 17). Vidare definieras fysiskt våld som alla handlingar som är i form av fysisk beröring som skadar, orsakar smärta eller annat fysiskt obehag (Breife 2012b, s. 28).

Med psykiskt våld menas hotelser, ringaktning, kränkande behandling, skymfa, nonchalera, isolera, kontroll och begränsning av socialt umgänge (Social- och hälsovårdsministeriet 2008, s. 17). Psykiskt våld kan riktas mot en närstående person, egendom eller människovärde. Att vara deltagande vittne av våld är en annan form av psykiskt våld, dvs. det våld som barn ofta utsätts för när de upplever våld mellan föräldrarna. (Breife 2012b, s. 29). Bisarra handlingar kännetecknas av att de till synes inte har någon förklaring, att utövaren inte verkar vilja uppnå något annat än att förnedra och kränka. Handlingarna är ofta förenade med skräck och ångest. (Överlien 2012, s. 76-77).

Hoten kan vara direkta eller indirekta. Med direkt hot avses alla direkta yttranden om vad som kommer att hända med våld om inte personen gör som du önskar; *"pengar eller livet!"*. Hot är även vanligt i det vardagliga livet, speciellt inom barnuppföstran. (Isdal 2001, s. 47). Något barn blir inlåst i ett mörkt rum där våldsutövaren säger att det finns ett monster, ett annat barn får välja vilken typ av våld föräldern ska bli utsatt för, någon blir hotad med att tvingas sova i snön utan kläder om han berättar för någon om våldet (Överlien 2012, s. 77). Indirekta hot är sätt som att förmedla en möjlig fara eller en konsekvens om våld; *"jag vet var du bor och var dina barn går i skola"*. En möjlig fara eller en våldskonsekvens kan även signaleras genom att använda kroppen, rösten och blicken och genom att verka skrämmande. Att börja dricka alkohol när man är arg är ett ganska vanligt exempel på indirekt hot. (Isdal 2001, s. 48-49). Hoten handlar om mer eller mindre uttalade löften om våld och bestraffningar mot barn eller förälder (Överlien 2012, s. 76).

Degraderande och förödmjukande beteende består av alla slags beteenden som är menat att sära eller kränka en person psykiskt i form av ord eller uttryck som *"du är dum, du är fläskig, hora, du borde inte vara född"*. Kontroll är att med makt eller hot kräva kontroll över den andres liv. Kontroll är en form av dominans och en begränsning av andras frihet. Den kanske vanligaste formen är att kontrollera var partnern är och vad partnern gör. (Isdal 2001, s. 50-51). Kontroll kan även handla om att barn övervakas i sin kontakt med andra människor (Överlien 2012, s. 76). Andra former av kontroll kan gälla ekonomi, tid, klädsel, uppförande och vanor (Isdal 2001, s. 51-52).

Isolering uppstår genom direkt eller indirekt påtryckning för att begränsa rörelsefriheten och livsrummet för en person. Isolering är ett rätt så vanligt drag när det gäller våld i hemmet, det kan gå så långt att en familj aldrig träffar andra människor. De som utövar våld kan vägra den andra att till exempel gå ut, ha vänner eller gå på arbete. Det uppstår en upplevelse av kontroll för den som utövar våld. (Isdal 2001, s. 58-59).

Andra former av våld är sexuellt våld som kan sträcka sig allt från trakasseri till kränkning via påtryckning för att få sex, till brutal våldtäkt och tortyr. Materiellt våld är exempelvis att slå en möbel i bitar för att de andra ska bli så skrämda att de påverkas av det. Slå i dörrar, väggar, förstöra föremål och kasta saker. (Isdal 2001, s. 43, 45-46). Ekonomiskt våld är kontroll av användning av pengar, utpressning och beslagtagning av pengar. Med religiöst våld avses psykiskt våld med religiös dimension. Med hedersrelaterat våld menas våld i hemmet som avser att försvara hedersnormer och som bryter mot de mänskliga

rättigheterna. (Social- och hälsovårdsministeriet 2008, s. 17-18). Våld och övergrepp är ett omfattande och komplext problem som bland annat berör ekonomiska, folkhälsomässiga, juridiska, sociala och jämställdhetsrelaterade dimensioner. Våld är alltid ett övergrepp och en kränkning av de mänskliga rättigheterna, samt en brottslig handling. (Socialstyrelsen 2009, s. 13).

För att klargöra den beskrivna teorin finns de olika våldsformerna i figur 2 *Våldets hus*. Oberoende av om endast en eller flera former av våld utövas står huset ostadigt eftersom huset står under kontroll och makt, vilket leder till rädsla och otrygghet. Om inte grunden görs stabil och trygg är det inte möjligt att försöka bygga om eller renovera huset. Först måste våldsutövarens våldsbeteende upphöra. (Näse 2010, s. 52).

Figur 2. *Våldets hus*. McCrane (1983, enl. Näse 2010, s. 52).

Begreppen bråk och våld skiljer sig åt genom graden av ömsesidighet, våldets allvarlighetsgrad och frågan om ansvar. Begreppet våld visar att det finns en förövare och ett offer i våldshändelsen, där ansvaret för händelsen faller på förövaren. Någon ömsesidighet mellan offer och förövare existerar inte, och därför finns inte heller något delat ansvar. Vid bråk är situationen en helt annan, eftersom tankarna inte sammankopplas

till någon allvarligare våldshändelse och väcker heller inte speciellt starka reaktioner i hemmet. Trots det hör bråk inte till den typ av handlingar som önskas i hemmet, men som de flesta ändå anser att är en del av familjelivet. En viss misstänksamhet kan uppstå ifråga om föräldrar som hävdar att de aldrig bråkar. ”*Talar de verkligen sanning? Eller är de verkligen så aggressionshämmade?*” Det fästs mer uppmärksamhet vid par som inte bråkar än vid par som bråkar. Enligt Hydén (1995, enl. Socialstyrelsen 2005, s. 60) är ett bråk en ömsesidig händelse som inbegriper två eller flera personer, där ingen tydlig rollfördelning existerar. En av föräldrarna kan visserligen vara mer aggressiv, men bråket förutsätter aktivitet från alla inblandade. Bråk förutsätter någon form av delat ansvar mellan dem som bråkar. (Socialstyrelsen 2005, s. 60).

När föräldrar kallar våld för bråk innebär det att det inte görs någon tydlig gränsdragning mellan vad som är tillåtet och inte tillåtet när det gäller att visa missnöje, ilska och aggressivitet i hemmet. Bråk och våld blir samma sak. Barn får ingen vägledning när det gäller att särskilja mellan olika slag av aggressionsuttryck och hjälp att sätta gränser för det otillåtna. Det är oroväckande att barns och föräldrars sätt att kategorisera och namnge våldet är så lika, även om det i många fall är väldigt allvarligt och långsiktigt våld barn upplever, då även barns lojalitetskänslor tar sig uttryck. Forskare har funderat om det har att göra med att barn ofta hör våldet men inte ser det, och våld hör sällan till barns vardagspråk. Barn kan säga ofta att ”*min pappa har aldrig slagit min mamma*”. Orsaken till det är att hot, skrik, knuffar eller att slänga föremål inte ingår i begreppet slå för barn. Barns förmåga till begreppsbyggnad är beroende av barns ålder, men även av familjens kommunikationsformer och normbildning. (Socialstyrelsen 2005, s. 17, 57, 61).

Gränsen mellan vad som är våld eller inte har långt att göra med vad som är ett respektfullt respektive respektlöst beteende (Breife 2012b, s. 30). Buber (2004, 2006, 2008 enl. Näse 2010, s. 48) anser att det viktigaste inte är jag, och inte du, utan det viktigaste är mellan oss. Det går inte att vara etisk och respektfull för sig själv. Respekt beskrivs som ett förhållningssätt som ser att *du är ett annat jag*, så att en *jag-du-relation* finns. Teorin om respektlöshet handlar däremot om en *jag-det-relation*, den andra görs till ett föremål för de egna behoven eller till ens projekt, där målet är att förändra en andra. Respekt är att respektera den andras fysiska och psykiska integritet eller okränkbarhet. Respekt är även en rörelse från den andra, respekt om att hålla distans men även en rörelse till den andra som handlar om respekt en öppenhet och inbjudan till närhet. Det handlar även om att kunna lyssna, dela tankar och upplevelser. Respekt är reflektion, att kunna reflektera över sig själv i form av vilka tankar, känslor och behov som finns hos mig. Respekt handlar

även om att reflektera över sina egna förhållningssätt och handlingar och hur de påverkar den andra. Det är beteenden, vilka beteenden handlar om respekt och vilka beteenden handlar om respektlöshet och våld. Respekt är att *du* och *jag* gör överenskommelser och respekterar varandra genom att respektera överenskommelserna. I det finländska samhället är medborgarna inte helt utan verktyg när det gäller etik och respekt. Verktyg finns i form av överenskommelser som lagar, regler och normer för hur agera. (Näse 2010, s. 47-49).

En av de viktigaste spärrarna mot våld är inlevelseförmågan empati. Empati utvecklas genom erfarenheter under barndomen. Den empatiska förmågan uppstår då ett barn får omsorg och kan känna sig trygg i familjen. Den andra viktiga spärren mot våld är att kunna styra sin aggression, som även lärs in genom erfarenhet. Aggression är en handling och ligger oerhört nära våld. Aggression definieras som ett utåtriktat beteende där avsikten är att skada någon eller något. Aggressionen kan vara kränkande, destruktiv, skadlig och förtyckande. Däremot kan ilska vara en positiv känsla på grund av att de ligger bakom handlingar som självhävdelse, gränssättning, självmarkering och självförsvar. I kontrollen av aggression finns en grundläggande känsla av kontroll över sitt eget liv, vilket är en förutsättning för att kunna kontrollera sitt beteende. Det betyder även att man har förmågan att styra sina känslor på ett sådant sätt att de kommer till uttryck på lämpliga tidpunkter, platser och på ett lämpligt sätt. Den specifika kontrollen av aggression handlar om hur väl man har lärt sig att hantera aggression. Barn behöver goda förebilder, vägledning i form av beröm, gränser och inte straff. (Isdal 2001, s. 19-22, 38).

3 Barn och våld i hemmet

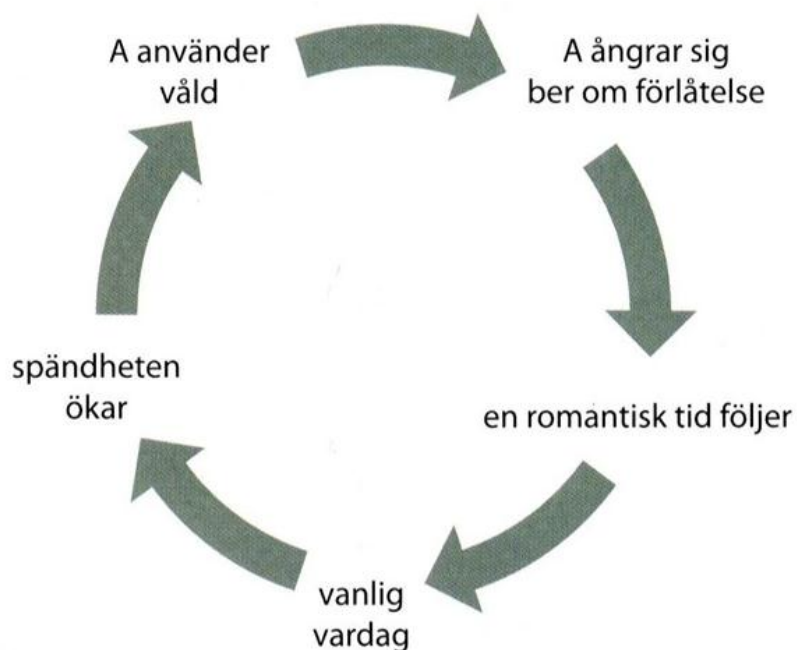
Kapitlet tar upp hur barn som deltagande vittne upplever, påverkas av och hanterar våld i hemmet. För att föräldrar skall kunna diskutera och reflektera kring hurdana spår våld mellan föräldrar kan sätta i barns liv behöver föräldrarna vara medvetna om barns position som deltagande vittne. I kapitlet kommer barns uttalanden om maktlöshet, beredskap, ansvarskänsla, hälsoproblem, flykt och lojalitetskonflikt upp i form av citat som stöder teorin.

3.1 Barns våldsupplevelser

Barn är oftast medvetna om våldet i hemmet, de är ängsliga och rädda samt känner ofta motsägelsefulla känslor gentemot båda föräldrarna (Hautanen 2010, s. 299). Forskning visar att det vanligaste sättet att reagera på de ohyggligheter och grymheter vi människor

utsätter varandra för, är förnekande. Föräldrarna tror att barnen inte vet något om våldet, eftersom de sov i ett annat rum. Om våldet sker på dagen har barnen inte varit hemma. Barnen förstår inte heller våldshändelsen och vad den gick ut på. Därför finns det ingen orsak att prata med barnen om situationen eller påminna om den. (Oranen 2001, s. 44-47). Det finns en önskan att involvera barnen så lite som möjligt i situationen, något som barnen däremot kan uppfatta som ett avståndstagande och som förvirrande. Föräldrarnas tystnad kan också tolkas som en oförmåga att se och uppfylla barnens behov och stöd. (Överlien 2012, s.117). Ofta kommer barn ihåg våldshändelser som föräldrarna har förträngt. En annan motivering för att barn inte utsätts för våld är att de inte har blivit rörda, för att våldet riktas mot föräldern. (Oranen 2001, s. 45). Barn som deltagande vittne till våld skiljer sig inte från vuxna, utan de försöker göra på samma sätt (Socialstyrelsen 2005, s. 51).

Walkers (1970 enl. Näse 2010, s. 145) *Walker Cycle Theory of Violence* är en av de mest använda teorierna om våld i hemmet. Teorin går ut på att våldet har ett cykliskt förlopp i huvudsak tre faser. Stegrad spänning är det stadiet då den ena föräldern uttrycker missnöje både verbalt och nonverbalt och den andra hindrar våldsutbrottet genom att på olika sätt försöka vara till lags. Där på följer den akuta våldshändelsen då föräldern använder våld. När våldshändelsen är över uppstår ofta ånger och bön om förlåtelse. Den här fasen brukar man kalla för den romantiska fasen då våldsutövaren på alla sätt kan visa sin bästa sida, uppvakta med blommor och presenter och vara öm och kärleksfull. Förlängningen av den här fasen är en någorlunda normal vardag. Men samtidigt finns det latent våld i tankarna, att det kan hända igen. När spänningen hålls stegrad och ingen minskning till nivå i den tredje fasen är det ett tecken på att risken för en dödande våldshandling är mycket stor. Det cykliska våldförloppet ska inte missförstås att våldshandlingen ofta är förutsägbar. När våldet stegvis ökar och längden på fas tre i våldscykeln blir kortare eller när den helt och hållet uteblir är offret i situationen mera benägen att lämna relationen. Barn upplever alla tre faser i våldets cykliska förlopp som presenteras i figur 3 nedan. Förloppet medför känslor av rädsla, otrygghet och hopp. (Näse 2010, s. 145).

Figur 3. Våldets cykliska förlopp. Leonore Walker (2002, enl. Näse 2010, s. 145).

"Jag blev ju jätte rädd, men just då visste jag inte vad jag skulle göra", "Jag gömde mig på rummet, där kunde jag vara trygg. Det fanns inte så mycket mer jag kunde göra. Jag kunde inte säga stopp, de hade inte brytt sig." (Överlien 2012, s. 95, 108). Citaten beskriver barns upplevelser av *maktlöshet*. Hydén (1995 enl. Eriksson, Oranen, Solberg & Vatnar 2007, s. 8) menar att genom att ingripa för att stoppa våldet, eller att leva som passivt deltagande vittne för våld föräldrarna emellan innebär starka upplevelser av *maktlöshet*. Hon anser även att trots att barn aktivt försöker påverka sin hemmiljö, kan andra konsekvenser av våld, som omkullvälta och sönderslagna möbler, också bidra till rädsla. Sammantaget pekar den kunskap som finns idag alltså på att barn som blir deltagande vittnen av våld föräldrarna emellan kan definieras som utsatta för psykiskt våld. (Eriksson m.fl. 2007, s. 8). Barn kan uppleva våld som är riktat mot föräldern, mer skrämmande än våld riktat mot sig själv (Nettiturvakoti u.å.).

Överlien och Hydén (2007) anser att barn upplever våld med alla sina sinnen. Barn upplever våld genom att se det, höra det, se dess resultat i form av exempelvis materiella skador och blåmärken samt orolig och spänd stämning i hemmet (Överlien 2012, s. 22). Barns relation till våld i hemmet är alltid aktiv, det innebär att de aldrig är oberörda åskådare. Barn lär sig att förutspå gräl- och bråksituationer, genom att de märker spänningen i hemmet och kan ofta även noggrant känna på sig varningssignaler. (Oranen 2001, s 49).

”Jag kunde inte sova förrän mamma lagt sig. För om jag la mig så hände det, men om jag var vaken så blev det inget bråk. Därför vågade jag inte sova förrän hon hade lagt sig. När hon lagt sig så sov jag för då visste jag att det inte skulle hända något.” (Överlien 2012, s. 88). Citatet tar fasta på barns upplevelser av *beredskap*. Barn som lever i ett vålds välde är inte bara rädda när de hör och ser våldet. Barnen är i beredskap på att något hemskt kan ske när som helst. Ibland tror sig barnen veta vad som kommer att ske, ibland skapar fantasin bilder som övervinner verkligheten. Ibland kan oron för våldet, eller hot om våld, upplevas svårare än det våld som faktiskt sker i hemmet. Det är det förväntade våldet som skapar en hemmiljö som formas av våld där risken för våld och dess konsekvenser finns i luften som barnet andas, i varje handling och i tankarna de tänker. (Överlien 2012, s. 76). De kan läsa de små tecknen, så som ansiktsuttryck, gester och rösttoner (Nettiturvakoti u.å.).

”Mamma berättade om sina känslor, men jag berättade aldrig för henne om mina känslor. Jag var tvungen att trösta henne när han skickade henne till rummet, nästa varje dag, och torka hennes tårar.” (Överlien 2012, s. 116). Citatet påvisar att barn tar ofta stort *ansvar* för föräldrarnas välbefinnande. Att stå bakom en låst dörr och höra hur föräldern blir slagen utan att kunna hjälpa, beskriver barn som en starkt ångestväckande händelse. Att inte kunna påverka situationen är att mista kontroll. Även om det upplevs som oerhört skrämmande att se på hur föräldern blir slagen, så kan det upplevas ännu värre att bara höra ljuden och inte kunna påverka och hjälpa till. (Överlien 2012, s. 99,101).

Barn i alla åldrar försöker på olika sätt stötta, trösta och hjälpa föräldern som blivit utsatt för våld (Överlien 2012, s. 116). Barn kan lätt bli sina föräldrars vägledare, som förhandlar och medlar mellan föräldrarna (Oranen 2001, s 49). Överlien har i sin sammanfattning av forskning om barn som upplever våld i hemmet framhävt att yngre barn har större risk att uppleva våldet och för att visa negativa reaktioner, som oro och stressreaktioner, eftersom de har svårare att förstå och begreppsliggöra det de upplever och att distansera sig från våldsepisoden. Men det finns fler skäl till de minsta barnens stora sårbarhet. Eftersom de små barnen ofta befinner sig i samma rum som omsorgspersonerna är de i en speciellt utsatt situation. Små barn kan ofta ha svårare att skydda sig från att se och höra våldet jämfört med äldre barn. (Överlien 2012, s. 27).

Lundgrens (2004) teori om normaliseringsprocessen handlar om de mekanismer som möjliggör relationer där någon av föräldrarna utsätter varandra för våld och utgörs av en process där isolation och växling mellan våld och värme är central. Processen innebär att

våldet med tiden uppfattas som normalt av den våldsutsatta. Liksom allt som uppfattas normalt ifrågasätts det inte, och kan till och med förväntas. (enl. Överlien 2012, s. 78). I Överliens studie trodde ett fåtal barn som lever i ett våldsvälde med tiden att det de upplevde var något som alla andra barn också upplevde. Någon beskriver att de var hemma hos kamrater och upplevde ro, men att de trodde att det vara bara för att de var på besök. När familjen var ensam igen var det slag, skrik och hot. (Överlien 2012, s. 78).

3.2 Barn påverkas av våld

Våldet blir ofta en del av vardagen, familjens situation påverkar allt i barnens liv under hela dygnet (Överlien 2012, s. 74). I Adamsons & Thomsons (1998, enl. Överlien 2012, s. 97) studie där man jämförde en grupp barn som hade upplevt våld i hemmet med en annan grupp utan dessa upplevelser fann man att barnen som upplevt våld var mer känsliga för konfliktsituationer och reagerade starkare emotionellt än andra barn. Barn reagerar och påverkas av våld på flera olika sätt. Barn som upplever våld kan uppvisa samma typer av symtom som barn som far illa av andra orsaker. (Eriksson m.fl. 2007, s. 10). Vilka effekterna är beror på många faktorer, såsom barnens utvecklingsnivå, kön, hur länge barnen har varit utsatt för våld, dess kvalitet och varaktighet (Carlson 2000, enl. Oranen 2001, s. 48-49).

Först under de senaste åren har forskare börjat studera våldets konsekvenser för de små barnen. Redan i mors mage riskerar barnet att påverkas negativt av våld. Studier påvisar att barn visar ända ner i ettårsåldern tydliga negativa drag till att leva med en förälder som utsätter den andra föräldern för våld. (Överlien 2012, s. 27). Barn i lekåldern kan ha symtom som rastlöshet, klängande i vuxna, glädjelöshet, skuldkänslor och upprepande och samma lekar (Nettiturvakoti u.å.). Från tidigare forskning vet vi vilka skador som våld förorsakar barn, samt vilka konsekvenser våld kan medföra i samband med den sociala och fysiska utvecklingen. Forskningar visar tydliga könsskillnader i problematiken. Flickor tar ofta avstånd från våld, som leder till utveckling av depressiva symptom och låg självkänsla. Pojkar tar i större mån ställning för våld och utvecklar ett aggressivt beteende, för att öka självkänslan. (Socialstyrelsen 2005, s. 26).

”Jag försökte lugna ner mig. Jag kan bli väldigt stressad, får ångest nästan, och ont i huvudet och sånt.” (Överlien 2012, s. 105). Citatet tydliggör att barn som upplevt våld kan drabbas av svåra *hälsoproblem*. Forskningar visar att barn som upplevt våld kan drabbas av astma, eksem, magont, sömnsvårigheter, huvudvärk och ätstörningar. Barn kan även

drabbas av långvariga psykiska hälsoproblem som depressivitet, ångest, självdestruktivitet, aggressivitet och svårigheter i umgänget med andra barn. (Socialstyrelsen 2005, s. 26). Den spända atmosfären i hemmet tar mycket av barns energi och leder med tiden till att de har svårt att koncentrera sig på det som hör till ett barns liv (Oranen 2001, s. 49). Barn kan även utveckla en hyperaktivitet som utvecklats av ständigt beredskap för att snabbt upptäcka nya tecken på fara (Socialstyrelsen 2005, s. 26). Om våld i hemmet fortsätter länge, kan barns liv koncentrera sig enbart i förutseende av våldssituationer och överlevande från denna stund (Nettiturvakoti u.å.). Våldsupplevelser kan under en längre tid sätta spår i barnens personlighet. De kan bli rädda, vaksamma och ha obetydlig tillit till andra människor, samtidigt som de stänger av sina känslor. (Socialstyrelsen 2005, s. 26).

Studier visar att barnens roll som deltagande vittne till våld i hemmet påverkar barns relation till båda föräldrarna. Till den förälder som blivit våldsoffer utvecklas ofta en tät relation, där barn kan vara allt från överbeskyddande, tröstande och klängigt oroliga, till anklagande för att ha orsakat våldet. (Socialstyrelsen 2005, s. 63). Att vara barn innebär också att vara i en beroendeposition gentemot vuxna. Ett litet barn är mycket beroende av omsorgspersonernas fysiska och psykiska omsorg, och när denna omsorg brister kan följderna bli mycket stora. (Överlien 2012, s. 27). Psykisk omsorgssvikt sker när en förälder skadar ett barns psykiska hälsa och utveckling genom att inte ge barn den psykiska omsorg barn är i behov av. Det kan till exempel vara att barnen inte får tillräckligt kärlek, stimulans, uppmärksamhet och vägledning. Till skillnad från fysiskt och psykiskt våld och sexuella övergrepp, så handlar psykiskt omsorgssvikt om ett behov eller rättighet som föräldern inte uppfyller eller helt och hållet tar ifrån barnet. (Överlien 2012, s. 19). Att barn utsätts för traumatiserande händelser i sitt hem innebär en extra påfrestning, eftersom hemmet inte längre är en lika trygg plats för barnen (Eriksson m.fl. 2007, s. 9).

Att vara deltagande vittne till våld i hemmet innebär samma typer av skadeverkningar och traumatisering som offerrollen (Isdal 2001, s. 147). Ett trauma kan något förenklat sägas vara en yttre händelse eller situation som är så skrämmande och påfrestande att den skapar olika psykiska och fysiska reaktioner hos barn (Eriksson m.fl. 2007, s. 9). Den norske psykologen Dyregrov (1997, enl. Socialstyrelsen 2005, s. 26) menar att barn som upplever traumatiska situationer inte nödvändigtvis behöver utveckla långvariga problem. Då behövs en bra livssituation, tillräckliga inre resurser och en välfungerande omgivning för att barn skall klara sig bra både under och efter det traumatiska. Riskfaktorer som kan förhindra en bra utveckling är tidigare obearbetade trauman, hot mot det egna livet samt om barnen tar ansvar för det som har skett inom familjen. Andra riskfaktorer är bristfälligt

socialt nätverk, förbjudna reaktioner hemma eller i daghemmet och få vänner. (Socialstyrelsen 2005, s. 26).

Sundelin Wahlsten (2002, enl. Socialstyrelsen 2005, s. 27) anser att för vissa krisdrabbade barn får inte den önskvärda krisbearbetningen en början, utan det sker en låsning i det traumatiska tillståndet som barnen inte kan ta sig ur. Vanliga orsaker är då att barnen inte får det lugn som en bearbetning kräver, att tidigare kriser åter aktualiseras, eller att det sociala nätverket är bristfälligt och inte förmår att ge det stöd som barn behöver. Sådana barn löper risk för att utveckla problem eller symptom som tillsammans kallas för ett posttraumatiskt stressyndrom (PTSD). Syndromet är en efterreaktion på en traumatisk upplevelse. Barn kan uppleva traumat på nytt genom återkommande och ångestväckande drömmar, eller genom att tvångsmässigt återupprepa händelsen i sin lek. Barn kan även känna obehag för situationer som påminner om det traumatiska. (Socialstyrelsen 2005, s. 27).

Den andra typen av reaktioner innebär undvikande och apati. Då är vanliga problem försök att undvika tankar, känslor eller samtal som berör den traumatiska situationen, undvikande av aktiviteter, platser eller personer som kan påminna om det som skett, svårigheter att minnas viktiga aspekter av situationen, tydligt minskat intresse för viktiga aktiviteter, en känsla av avstånd eller distans till andra, samt ett framtidsperspektiv som är förhållandevis kort. Den tredje symptomgruppen gäller nervsystemets aktivitetsnivå. Då kan barn ha problem med att somna eller sova hela natten, irritation, ilska, koncentrationssvårigheter, hyperuppmärksamhet, samt överreagerar på överraskande stimuli. (Socialstyrelsen 2005, s. 27-28).

Så länge barn lever kvar i våldssituationen har de inte någon god livssituation. Barnen tar ofta på sig skuld för att de anser att de utlöst eller inte kunnat förhindra det som skett. En ytterligare plåga för barn kan vara att de inte får sina upplevelser bekräftade av föräldrarna, eftersom de ofta förnekar det som har hänt och allvaret i det. Vilket leder till att barn blir ensamma med sina verklighetsuppfattningar. Bedömningen av behovet om hjälp och behandling måste utgå från varje barns unika situation och upplevelser av det som barn varit med om. (Socialstyrelsen 2005, s. 27). Ett barn som är deltagande vittne till våld har även större risk för att själv få våldproblem. Det finns ett klart samband mellan barns observation av våld i hemmet och deras eget aggressiva beteende. (Isdal 2001, s. 149). Barnen kan lära sig att våld är ett acceptabelt sätt att lösa konflikter, genom att lära sig att slå och bli utsatt (Nettiturvakoti u.å.).

3.3 Barns sätt att hantera våld

När barn är deltagande vittne till våld har de inte samma möjlighet som ett offer att påverka våldet. Offret kan påverka våldet genom anpassning eller underkastelse. (Isdal 2001, s. 146). *”Det har liksom varit många gånger som jag hållt för öronen och suttit nere i vardagsrummet till exempel, och försökt undgå att höra det”*. (Överlien 2012, s. 95). *”Jag brukar ställa mig i skuggan såhär och låtsas att jag inte finns”* (Socialstyrelsen 2005, s. 51). Citaten betonar barns sätt att hantera våld genom *flykt*. Barn kan vända sig bort men de vet likväl att våldet sker (Isdal 2001, s. 146). Studier har funnit att yngre barn använder sig av strategier som att låtsas att man är osynlig eller försöka blockera ljuden och synen av våld (Överlien 2012, s. 107). Att lyssna på hög musik, försöka fokusera på en bok och att inte lyssna kan alla uppfattas som känslomässigt orienterade åtgärder som syftar till att skapa ett avstånd mellan våldsamma episoder och sig själv, och därigenom minska den negativa upphetsningens nivå (Överlien & Hydén 2009, s. 485). Även leken och vännernas betydelse blir särskilt viktig för barn (Överlien 2012, s. 107).

En del av barnen stannar hemma för att övervaka, och kan därför inte gå till sina kompisar eller bjuda sina kompisar hem (Oranen 2001, s. 49). Andra vanliga strategier som barn har är att hålla med föräldern eller erkänna saker som inte är sanna, bara för att förebygga och lindra våldet (Överlien 2012, s. 92,94,97). Enligt Överlien & Hydén (2007) går barn under våldsepisoden emellan föräldrarna fysiskt, verbalt och med andra hjälpmedel (Överlien 2012, s. 105). Barn kan försöka avbryta ett gräl mellan föräldrar genom att ställa sig mellan dem och be dem sluta. De kan också försöka avbryta föräldrarna genom att avleda föräldrarnas uppmärksamhet från grälet. Ett sätt att ingripa i våldet är att barnen starkt uttrycker sina känslor, exempelvis genom att skrika, ropa eller gråta. När barnen exempelvis skriker kan de hoppas att en utomstående hör skriken och kommer till hjälp. (Eskonen 2007, s. 59).

Om barn har goda språkkunskaper, kan de klara sig genom att prata. Ett socialt barn hittar lättare vuxna som kan hjälpa. En trygg relation till en vuxen kan vara barns räddning. För att barnen skulle klara sig är det viktigt att de kan lita på någon vuxen som mor- eller farföräldern eller grannen och få av de vuxna positiv uppmärksamhet. På grund av den svåra familjesituationen kan barns resurser vara begränsade och familjen har knappt något socialt nätverk. De barnen behöver mest hjälp. (Nettiturvakoti u.å.).

Barn kan begränsa skadorna och skammen genom att de håller tyst om våldet som pågår hemma. Att låta bli att säga något om det som händer hemma kan också vara ett sätt att undgå att visa sig som avvikande i negativ bemärkelse i förhållande till andra. När andra har snälla föräldrar är det skamligt att berätta att ens egen förälder är elak. (Solberg 2007, s. 30-31).

”Men när jag satt mellan mamma och pappa så var det liksom inte så lätt. För om jag sa det ena så var jag emot pappa och sa jag det andra som var jag emot mamma. Det är inte lätt att sitta där och säga något mot dina föräldrar, det är det inte.” (Överlien 2012, s. 154). Citatet beskriver barns sätt att hantera våld genom att vara tysta om våldet och lojala mot sina föräldrar. Socialstyrelsen påvisar att barn riskerar att hamna i *lojalitetskonflikt* med båda sina föräldrar. Om barnen exempelvis ger mamma stöd, kan de förorsaka att pappa blir aggressiv. Om de drar sig undan mamma, och kanske till och med visar missnöje med att hon inte kan skydda sig själv och dem från pappas våld, riskerar barn att avlägsna sig från den förälder som potentiellt skulle kunna ge dem stöd och en bättre hemmiljö. Om de vänder sig utåt och söker hjälp, eller svarar positivt på det stöd som erbjuds, riskerar de att hamna i lojalitetskonflikt med båda föräldrarna. Med pappa för att han inte vill att hans våldsamhet ska komma ut, och med mamma för att de kan ha sådant att berätta som visar att hon inte förmår att ge dem det stöd och den livsmiljö barn borde ha rätt till. (Socialstyrelsen 2005, s. 51). Studier visar även att de som har syskon visar dem omtanke. Ofta försöker de äldre syskonen beskydda de yngre och begränsa belastningen som de utsätts för. De yngre berättar att det är lättare att stå ut med ljudet av slag och skrik, när de vet att de inte är ensamma. En central tolkning av barns tystnad är att de är lojala mot föräldrarna, vilket kan kopplas till en uppmaning om att vara speciellt försiktig med att använda barn med belastande livserfarenhet som informanter. (Solberg 2007, s. 33-34).

Det finns skäl att reflektera över skapade uppfattningar om att barn är lojala mot sina föräldrar och över tolkningen av barns tystnad som ett primärt uttryck för lojalitet. Barn har goda orsaker till att tåga om våldet. Kunskap om dessa orsaker kan vara avgörande för att kunna hjälpa barn. Och när vi flyttar blicken från effekterna av våldet till hanteringen av våld, från vad våld gör med barn till vad barn gör med våld, ser man betydelsen av syskonrelationer. Ifall vi letar efter lojalitet, är det i första hand här man kan finna den. Uppfattningen om att barn är lojala mot sina föräldrar bidrar till försiktighet och återhållsamhet, när det gäller att tala med barn om hur de agerar i ett vardagsliv som kännetecknas av våld. Därmed utestängs kunskap som kan vara avgörande för att kunna erbjuda lämpligt hjälp och stöd. (Solberg 2007, s. 37).

Resiliens och coping är två begrepp som återkommer i forskning om barn som upplevt våld i hemmet (Överlien 2012, s. 30). Anderhed och Andershed har i sin sammanställning tagit upp resiliens med olika forskningar som utgångspunkt. Resiliens är det som gör att barn utvecklas normalt eller positivt under riskfyllda förhållanden. Det finns alltså individuella skillnader i hur olika människor reagerar på och hanterar riskförhållanden. Resiliens skall inte ses som ett oföränderligt karaktärsdrag. Det innebär att de som uppvisar resiliens under någon omständighet inte klarar sig lika bra då omständigheterna är annorlunda, därför varar den positiva anpassningen sällan över tid. (Andershed & Andershed 2005, s. 190-191).

Fortfarande idag är frågan om individuell, social och samhällelig resiliens ett lite utforskat tema på fältet där barn upplever våld i hemmet. Även Överlien har i sin sammanfattning fokuserat på resiliens utgående från forskning. Det har skett en tydlig utveckling på fältet, från att främst ha fokuserat på individuella faktorer till att idag ha en mer systemteoretisk förståelse. Exempel på en systemteoretisk förståelse är en trygg och sund livsmiljö med tillgång till platser för lek och ett tryggt omgivande samhälle som är av central betydelse för barns förmåga att uppvisa resiliens. Resiliens hos barn kan kopplas till flera faktorer såsom socialt stöd och goda relationer. Frågan om resiliens är också individuell. Vissa barn verkar ha en biologisk styrka, såsom lugnt temperament, som skyddar dem trots svåra upplevelser. Barn som visar god resiliens kan dölja olika problem såsom ångest. (Överlien 2012, s. 33).

Forskning tyder på att resiliens är ett resultat av processer i barns grundläggande adaptationssystem: kognitiva, emotionsreglerande, beteendereglerade, i relation mellan barn och föräldrar och i motivation att lära sig nya saker samt ett engagemang av omgivningen. De största hoten mot den positiva utvecklingen är faktorer som hindrar de grundläggande systemen. Om systemen är normalfungerande kan en positiv utveckling ske även om omständigheterna är negativa. God kognitiv förmåga och förmåga till självreglering, samt en positiv syn på sig själv är faktorer som är av största betydelse för resiliens. (Andershed & Andershed 2005, s. 191).

Överlien betonar vidare i sin sammanfattning att resiliens också används som en process, då barn går igenom för att ta sig tillbaka efter att ha påverkats av svåra upplevelser. I begreppet kan också ligga en förväntan om att barn blir starkare av att ha upplevt svåra saker. Att vara resilient kan alltså inte bara innebära att man tar sig ur svåra upplevelser utan att uppvisa exempelvis sjukdom, utan att man också stärks av upplevelsen, ett

fenomen kallat *posttraumatisk tillväxt*. Frågan är vilka faktorer som ligger bakom att vissa barn tar skada och andra inte av att utsättas för svåra upplevelser. Tydligt är att god resiliens handlar om ett samspel mellan flera faktorer som handlar om barnet, familjen och det omgivande samhället. Här blir det extra viktigt att se på de barn som upplever våld i hemmet och deras förmåga till resiliens, eftersom denna grupp barn ofta upplever upprepade potentiellt traumatiska händelser och dessutom kan ha svagt socialt stöd. Många familjer har tvingats flytta flera gånger och barn har därför upplevt flera brutna kamratrelationer, och uppbrott från dagis och fritidsaktiviteter. Forskningen visar att barn som uppvisar resiliens bor i områden med lite kriminalitet och narkotikamissbruk. (Överlien 2012, s. 32-33).

I Överliens sammanfattning påvisas att barns reaktioner är beroende av deras livssituation i övrigt samt deras personliga egenskaper. Vissa barn kan uppleva flera potentiellt traumatiska händelser utan att uppvisa psykologiska eller beteendemässiga problem, en grupp som i dagligt tal kallas för *maskrosbarn*. Resiliens beskrivs som tre olika fenomen; god utveckling trots hög risk, varaktig kompetens trots stress, återhämtning efter att ha utsatts för trauma. (Överlien 2012, s. 31-32).

Begreppet coping avser alltså själva hanteringen av stress och finns med som en komponent till begreppet resiliens. Begreppet coping förekommer ofta vid barns svåra livsupplevelser. Coping definieras sällan men används som något barn gör för att övervinna svårigheter. I Överliens sammanfattning definieras coping som ”ständigt förändrade kognitiva och beteendemässiga ansträngningar för att hantera specifika externa och/ eller interna svårigheter som överstiger personens resurser”. (Överlien 2012, s. 30-31).

Problemfokuserad coping handlar om att lösa situationen och de hinder som finns. Barn definierar problem, överväger lösningar, värderar alternativ och bestämmer sig för ett sätt att handla. Forskning tyder dock på att passiva coping strategier såsom att försöka blockera ljudet av våld är förknippade med högre nivåer av psykiska problem, medan problemfokuserad coping är förknippat med färre psykiska problem. Vissa former av coping kan därför uppfattas som bättre eller mer framgångsrika än andra. (Överlien & Hydén 2009, s. 485). Emotionsfokuserad coping handlar om att minska stress och andra känslor som svårigheterna ger upphov till, vilket kan göras genom att undvika problemet, distansera sig från det eller minimera det. En normativ aspekt på problemfokuserad coping anses vara det bättre sättet att möta svårigheter, jämfört med emotionsfokuserad coping.

Det är en process där barn påverkas utifrån hur de förstår och tolkar våldet. (Överlien 2012, s. 31).

4 Stöd för ett våldsfritt hem

Kapitlet tar upp förebyggande arbete mot våld, där lagstiftning styr medborgarnas rätt till skydd och trygghet. Det reflektiva föräldrastödet behandlar ett gott föräldraskap utgående från viktiga aspekter. Aspekterna är säkerhet, stabilitet, grundläggande omsorg, känslomässig tillgänglighet, stimulans, vägledning och gränssättning. Det goda föräldraskapet är ofta bristande i hem där det förekommer våld. Att ofrivilligt hamna i en position som deltagande vittne av våld mellan sina föräldrar kräver ofta att både barn och föräldrar är i behov av utomstående hjälp. Reflektiva samtal kan användas som metod av professionella som arbetar med föräldrar kring våldsproblematik.

4.1 Förebyggande arbete

Lagstiftningen erbjuder skydd och trygghet åt medborgarna, både när det gäller förebyggande av våldsbrott och när ett våldsbrott begåtts. Myndigheternas rätt baserar sig på lagen, vilket har lett till att det finns möjligheter att förebygga och ingripa i våldssituationer samt samarbeta i barnskyddsfrågor. (Ewalds 2005, s. 11). Finlands grundlag § 6 (1999/731) behandlar jämlikhet; alla är lika inför lagen. Barn skall bemötas som jämlika individer och de skall ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva. Enligt Finlands grundlag § 7 (1999/731) har alla rätt till liv och till personlig frihet, integritet och trygghet. Ingen får dömas till döden eller torteras eller utsättas för någon annan behandling som kränker människovärdet. (Finlands grundlag 1999/731).

Syftet med 1§ i barnskyddslagen (2007/417) är att trygga barnets rätt till en trygg uppväxtmiljö, en harmonisk och mångsidig utveckling samt till särskilt skydd. Enligt 3a§ i barnskyddslagen (2007/417) främjas och tryggas barns uppväxt, utveckling och välfärd samt ges stöd i föräldraskapet genom det förebyggande barnskyddet. Det förebyggande barnskyddet omfattar sådant stöd och särskilt stöd som ges till exempel inom undervisning, ungdomsarbete och dagvård, vid rådgivningsbyråerna för mödravård och barnavård samt inom annan social- och hälsovård. Enligt 4§ i Barnskyddslagen (2007/417) skall barnskyddet sträva efter att förebygga barnets och familjens problem samt att tillräckligt tidigt ingripa i problem som observerats. Vid bedömningen av barnets bästa skall

uppmärksamhet fästas vid hur olika åtgärdsalternativ och lösningar garanterar barnet en harmonisk utveckling och välfärd samt nära och fortgående mänskliga relationer, möjlighet till förståelse och ömhet samt övervakning och omsorg i enlighet med ålder och utvecklingsnivå, en utbildning som motsvarar barnets anlag och önskemål, en trygg uppväxtmiljö samt fysisk och psykisk integritet, utveckling till självständighet och mognad till ansvarsfullhet, möjlighet att delta och påverka i frågor som gäller barnet självt samt hänsyn till språklig, kulturell och religiös bakgrund. (Barnskyddslagen 2007/417).

Polisen har enligt lag, rätt att ingripa i situationen innan våldsbrott begåtts. Att våld blivit ett brott som lyder under allmänt åtal, även om den skett i hemmet, gör det nu möjligt att ingripa i fråga om arbete som tidigare ansågs stå inom familjen. Ett viktigt mål är att förebygga upprepningen av våldssituationer. (Ewalds 2005, s. 11). I nyare forskning med fokus på barndomen ligger tyngdpunkten på barns situation som medborgare med olika rättigheter. Vid granskningar med barn som lever i en våldskontext är det viktigt att ta i beaktande barns behov av omsorg och skydd. (Hautanen 2010, s. 299). Finlands grundlag och barnskyddslagen står som grund för det förebyggande arbetet.

Beslut om arbetsfördelningen mellan förvaltningarna fattas av kommunerna, när det gäller förebyggande av våld. Kommunerna beslutar även om vem som svarar för och leder det förebyggande arbetet. I kommunernas välfärdsstrategi och säkerhetsplaner ingår förebyggande arbete mot våld i hemmet. Det förebyggande arbetet ingår även i verksamhetsplanerna för social- och hälsovårdsorganisationer som arbetar med stora befolkningsunderlag. Personalen inom social- och hälsovården borde få ökade professionella kunskaper om hur våld i hemmet ska förebyggas och hanteras. Kommunerna ser till att man vid personalutbildningen tar hänsyn till behovet av särskild kompetens som krävs för att hjälpa barn som blivit deltagande vittne till våld och andra utsatta. Handlingsmodellen som tillhör kommunerna eller deras samverkansområden arbetar mot våld. Den innehåller långvarigt stöd och terapitjänster för familjer med traumatiska våldsupplevelser, tjänster som är specialiserade på förebyggande av våld, akuttjänster, såsom krishjälp och skyddshem och service med låg tröskel, samt förebyggande verksamhet. Social- och hälsovården prioriterar förebyggande av våld som riktar sig mot barn och tidigt ingripande samt tryggad service. (Social- och hälsovårdsministeriet 2008, s. 10-11).

En förutsättning för förebyggande av våld i hemmet är ett fungerande utbud av välfärdsservice. Ett bra sätt att förebygga våldshandlingar är att diskutera och synliggöra våldet. (Ewalds 2005, s. 10). En av de största utmaningarna med våld i hemmet är att våld är tabu- och skambelagt. Alternativet till våld i hemmet är först och främst kommunikationen, det vill säga att uttrycka och förstå andras tankar och känslor. Ett annat alternativ är att lära sig motsatsen till våld, att kunna ge stöd och förståelse, visa tålmod, respekt och godta andras rättigheter och gränser. För att klara av att sluta att använda våld måste man kunna erkänna sitt våld, rikta blicken mot sig själv, erkänna sina egna känslor och lära sig att ta ansvar för dessa känslor utan att låta dem gå ut över andra i form av våld och ett dominerande beteende. (Isdal 2001, s. 63, 192-193). Utöver att varje enskild medborgare bär ett ansvar för ett våldsfritt liv, bör professionella vara medvetna om och bära ansvar för det förebyggande arbetet (Ewalds 2005, s. 10).

Ett av de viktigaste målen för Social- och hälsovårdsministeriets handlingsplan för förebyggande av våld i hemmet är att förbättra nätverk av bas-, stöd- och specialservice för våldsoffer och förövare. Samarbetet mellan socialförvaltningen och polisen skall utökas. Våldsförebyggande bör ingå i samtliga verksamhetsenheters och förvaltningsgrenars arbetsrutiner och målsättningar. Man minskar de allvarliga följderna av en våldssituation och undviker att bli offer eller deltagande vittne till våld genom att utveckla säkerhetsfärdigheten. Trygghetsfostran innebär undervisning och övningar i hur man kan vara förberedd ifall man blir offer eller deltagande vittne till våld. Vetskapen kan utökas genom att ordna våldsförebyggande kampanjer eller mera omfattande i samarbete med organisationerna. Med hjälp av lokala broschyrer kan medborgarna upplysas om vad våld i hemmet betyder, vad man kan göra och var man kan få hjälp. Samarbete med de lokala medierna är likaså ett värdefullt sätt att påverka inställningen till våld samt öka kunskapen om fenomenet och möjligheterna att få hjälp. (Ewalds 2005, s.10-11).

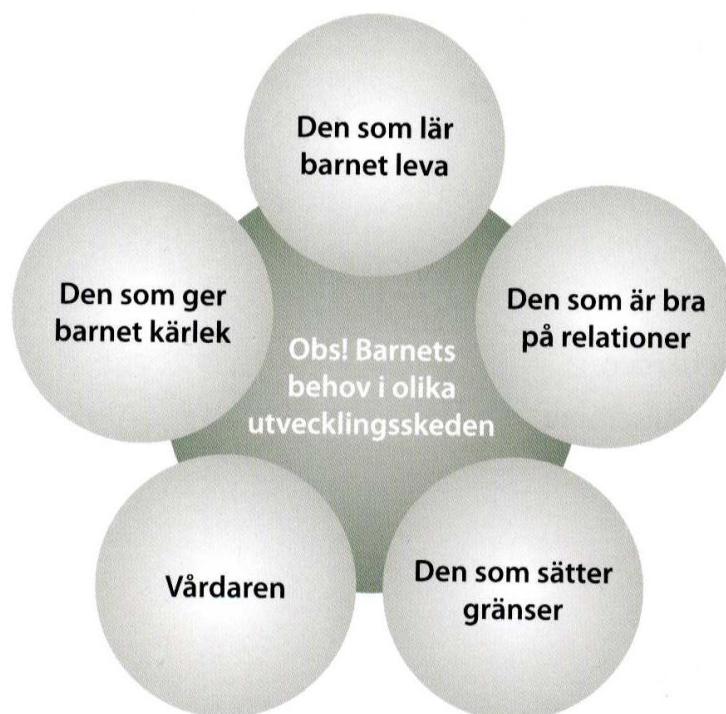
4.2 Reflektivt föräldrastöd

Föräldraskap är enligt den västerländska kulturen starkt kopplad till begreppet familj, som vanligtvis består av två generationer, barn och föräldrar. Familjesystemen är idag många och komplexa. Kärnfamiljen får ge vika för konstellationer av nya familjer, adoptivfamiljer, mångkulturella familjer och regnbågsfamiljer samt foster- och stödfamiljer. (Juslin 2012, s. 14). Begreppet reflektiv funktion, främst utvecklad av Fonagy, härstammar från den psykoanalytiska tanketraditionen. Begreppet har framför allt utvecklats för att operationalisera begreppet mentalisering, med andra ord människans

förmåga att reflektera över sitt eget och andras mentala tillstånd som tankar, känslor, uppfattningar, avsikter, begär och önskemål. (Folkhälsan u.å.).

Föräldraskap har identifierats som ett mångdimensionellt fenomen. Oavsett om man studerar föräldraskapet ur juridisk, psykologisk eller social infallsvinkel består ändå föräldraskapet åtminstone av en vuxen och ett barn. Tankarna om föräldraskap, oavsett i vilken aspekt det undersökts, är beroende av samhällsutvecklingen och i synnerhet hur arbetsliv och familjeliv organiseras. Samtidigt påverkas synpunkterna på den enskilda individen och särskilt på barn. Gott föräldraskap förknippas med allmänna föreställningar om det goda livet och är därmed relaterat till tid och kultur. I praktiken påverkar föräldraskap ett barns utveckling och det varierar kraftigt i fråga om uttryck i förhållande till barn. Föräldraskap har därmed en föränderlig karaktär. (Juslin 2012, s. 18, 24).

Juslin har i sin sammanställning tagit upp det resursförstärkande perspektivet på socialt stöd och den vuxna sociala människan med olika forskningar som utgångspunkt. Ett resursförstärkande perspektiv på socialt stöd lägger tonvikten på individens vilja att utvecklas. En fördelaktig föräldrautveckling kräver aktiva insatser. Den vuxna sociala människan har en vilja att vara med andra och föredrar sällskap framför ensamhet. Med gemenskap menas en känsla av välbefinnande och andras feedback och uppskattning är viktigt. I både glädje och sorg har en socialt inställd person en tendens att aktivt söka kontakt till andra människor. Känner en person ett behov av stöd och hjälp är det då naturligt att vända sig till andra i en liknande situation. (Juslin 2012, s. 28).

Figur 4. Föräldraskapets rollkarta. Finlands kommunförbund (2003, enl. Näse 2010, s. 40).

Figur 4 bildar en översikt av föräldraskapets rollkarta utgående från barns behov. Ur barns behov innefattar föräldrarollen den som lär barnet leva, den som är bra på relationer, den som sätter gränser, vårdaren och den som ger barnet kärlek. Föräldraskapets rollkarta stöder Socialstyrelsens (2006a, enl. Lindén 2012b, s. 82) vidaredefinition på hur barns behov ska bedömas i barnvårdsutredningarna utgående från ”Barns behov i centrum” (BBIC). I BBIC lyfts sju aspekter av föräldrars förmåga fram som särskilt är viktiga för att tillgodose barns behov. I aspekterna ingår säkerhet, stabilitet, grundläggande omsorg, känslomässig tillgänglighet, stimulans, vägledning och gränssättning. (Lindén 2012b, s. 82).

När en förälder utövat våld, är säkerhetsaspekten särskilt viktig. Den beskyddande funktionen är en central roll av föräldraskapet. Förutom skador och faror behöver barnen skyddas mot skadliga beteenden av föräldrar samt deras irrationella reaktioner. Det betonas också att relationen mellan barn och förälder är ömsesidig, att barnen påverkar även föräldrarna och sitt temperament och sin läggning. (Lindén 2012b, s. 83). Den fysiska säkerheten ökar i och med barns ökade avstånd från den våldsamma föräldern. Säkerhet kan också uppnås genom att den våldsamma föräldern lämnar hemmet antingen tillfälligt eller för längre perioder. (Eskonen 2007, s. 60).

En annan viktig aspekt som blir mycket aktuell när barns förälder varit våldsamt är att skapa stabilitet i barns tillvaro. Uppbrott från fritidsaktiviteter och kamrater, flytt från det invanda boendet, flera kortvariga beslut som berör barnens vardag, oförutsägbarhet, inkonsekvens och kriser är alltför vanliga för barn som upplever våld i hemmet. Det innebär att föräldrar behöver inta ett förhållningssätt som präglas av kontinuitet, förutsägbarhet och pålitlighet i kontakt med barn. De behöver också tänka på barns behov av stabilitet i vardagen. Våldsproblem mellan föräldrar kan göra att de får svårt att organisera familjens liv på ett förutsägbart och stabilt sätt. Barnen får använda sin energi till att försöka tolka och observera de vuxnas beteende och ta hand om dem. (Lindén 2012b, s. 83).

De övriga aspekterna har också betydelse i beskrivningen av hur föräldraansvaret ska beskrivas utgående från barns behov. Den grundläggande omsorgen avser föräldrars förmåga att tillgodose hygien-, sömn- och matbehoven. Grundläggande omsorg är även att kunna söka hjälp och råd hos andra, att kunna reagera snabbt på barns känslomässiga behov, att tillbringa tillräckligt med tid med barn för att kunna ha en nära relation och att se på barn som en person med unika resurser. (Lindén 2012b, s. 83).

Den känslomässiga tillgängligheten hos föräldrar omfattar att stödja barnen vid misslyckanden, vara mottaglig för olika signaler, uppskatta och visa stolthet för barnen för deras egen skull, att ha kroppskontakt samt röst- och ögonkontakt med barnen (Lindén 2012b, s. 83). Det är viktigt att diskutera om våld i hemmet med barn, eftersom barnen ofta skyller på sig själva. Barn har även ofta spridda och skrämmande minnesbilder av det som hänt. Det vore bra att föräldrar skulle fråga hur det känns för barn och vad de tänker om situationen, samt vad underlättar när det känns dåligt. Det är viktigt att som förälder ge lov för barn att prata om sina upplevelser. (Nettiturvakoti u.å.).

Det innebär också att skapa tillitsfulla relationer inom familjen, att inte utsätta barnen för fientlighet och orättvis kritik eller annan psykisk bestraffning. Barns behov av stimulans är en aspekt som innebär att uppmuntra barn till att uttrycka egen vilja, bry sig om andras känslor, uttrycka sina känslor och lära sig nya färdigheter. Barn behöver även stöd i att ha kontakt med släktingar och familjers vänner, samt kamrater. Föräldrar behöver se att det finns utrymme för intellektuell utveckling och lek, uppmuntra barn att delta i beslut som rör familjens vardag, att delta i sociala aktiviteter och att klara uppgifter själv. (Lindén 2012b, s. 83-84). En funktion som stöder uppfattningen om ett gott föräldraskap är att föräldrarna ska kunna fastställa gränserna för sina barns beteende (Juslin 2012, s. 18).

Barnen blir delaktiga av föräldrarnas upplevelse av sig själva. Det utvidgande ansvar som barnen tar med sig innebär att det blir en bindande del av föräldrarnas individualitet, en del som avgränsar de möjliga valen och autonomi. Därmed krossar barnen föreställningen om individualiteten och görbarheten. I den meningen är barnen antimoderna. Allt är inte längre möjligt för den som har barn. Mödrar och fäder är inte längre individer med full frihet att göra sina val. Barnens behov och ansvaret för barnens överlevnad styr deras val. Barnen blir sina föräldrars livsplan. (Bäck-Wiklund & Bergsten 2010, s. 107).

Man kunde även säga att barnen är som individuella görbarhetsprojekt, om barnen blir som föräldrarna gör det till. Allt är möjligt och det är föräldrarnas ansvar att se till att barnens utveckling blir det bästa möjliga. Trenden är att föräldrarna organiserar sitt liv enligt beprövad praxis och enligt professionellas råd, utformade efter vetenskap, för att få ett välmående barn. Via reklam och information ges en formaliserad förebild för det goda föräldraskapet. Det antas att föräldrarnas syn på barnen som görbarhetsprojekt kan vara en viktig dimension av föräldrarnas fokusering på barnen i de individuella livsplanen. (Bäck-Wiklund & Bergsten 2010, s. 114).

4.3 De professionellas stöd

Etik handlar om regler för gemensamma handlingar och bemötande mellan människor. I ett gott etiskt förhållningssätt ligger respekt för andra människor enbart i deras egenskap av människa. Förhållningssättet visar att den egna världsbilden inte är den enda sanningsenliga och övertygar att vad en människa gör inte är detsamma som vad en människa är. Att låta klienten bevara sin integritet genom att inte bryta mot personens inre eller yttre gränser och att inte kränka personen är att visa respekt. Tydlighet och etik ligger nära varandra. Det är som professionell viktigt att vara tydlig. Tydlighet är inte att slänga obekväma sanningar i ansiktet på människor utan att försöka klargöra kraven och förväntningar på dem som föräldrar. Även föräldrar som använder våld i hemmet har rätt att bli bemötta med respekt för sin person. (Fridh & Norman 2001, s. 13-14).

Socialvårdsaktörerna respekterar klientens grundläggande rättigheter och människovärde. Respekt för människan och människovärdet är grunden för verksamheten inom socialvården. Det täcker de grundläggande rättigheter, mänskliga rättigheter, självbestämmanderätt och valfrihet. Klienten har frihet att välja och att fatta självständiga beslut om sitt eget liv och om sitt eget välmående. För arbetet krävs klientens samtycke och delaktighet. Termen klient betonar familjemedlemmarnas bestämmanderätt och

jämställdhet mellan familjemedlemmarna och yrkespersonalen. (Social- och hälsovårdsministeriet 2011, s. 5, 8).

I allvarliga våldssituationer i hemmet krävs oftast utomstående hjälp (Nettituvakoti u.å.). Man bör vidta åtgärder i alla former av våld (Ewalds 2005, s. 10). Att avslöja det som ofta är en familjehemlighet för någon utomstående kan vara ett viktigt första steg mot att få hjälp (Solberg 2007, s. 30). Hjälp till barn måste så mycket som möjligt utformas utifrån barns situation så som de själva förstår den (Källström Cater 2007, s. 49). Edleson (1999, enl. Källström Cater 2007, s. 49) menar att därför behövs en diskussion om enskilda barns medvetenhet om våld. Barns beskrivningar och tolkningar av våld är viktiga för professionella, för att kunna utveckla och ge barn det stöd de behöver (Eriksson m.fl. 2008, s. 70). Dessutom behövs en noggrann utredning av skydds- och riskfaktorerna i den enskilda familjen för att kunna bedöma skadan för barn (Källström Cater 2007, s. 49).

Barnen är beroende av de närstående vuxna, och kanske inte har andra vuxna som de kan lita på och söka hjälp från. Barnens erfarenheter och åtgärder kan inte skiljas från situation, utan måste förstås från familjens bakgrund och samhället som helhet. När barn säger att de vill döda sina våldsamma föräldrar, skall deras relation till båda föräldrarna beaktas. Barnen kan föreställa sig dödandet av den våldsamma föräldern för att rädda föräldern som blivit offer för våld och sig själva som den enda vägen ur våld och rädsla. (Överlien & Hydén 2009, s. 489).

Utredningar om barn som deltagande vittne av våld i hemmet beskriver hur våld har påverkat barn samt barns behov av åtgärder (Socialstyrelsen 2009, s. 28). Slutligen behövs kunskap om barns tolkningar av sina erfarenheter i det individuella fallet. Frågan om vilken typ av hjälp barn förväntar sig av professionella och andra vuxna är betydelsefullt. Det är mycket viktigt att tänka på vilka sätt det finns att hjälpa barn i olika problemsituationer så att de känner att de har fått hjälp. (Eskonen 2007, s. 60).

Några viktiga faktorer som behövs för att det ska bli möjligt att erbjuda stöd till barn som upplevt våld i hemmet är politisk vilja, tid, långsiktighet, kunskap och samarbete mellan olika samhällsinsatser. Motivationsarbete är en viktig del av stödarbetet. Det kan ta tid att skapa förtroende och väcka hopp om att kontakten med en professionell skulle kunna innebära något positivt. Barns föräldrar finns med både i barns inre och yttre verklighet och måste därmed finnas med i arbetet. Men det är inte alltid möjligt att skapa ett samarbetskontrakt. Föräldrar kan vara negativa till kontakten och kan ibland ha svårt att se

och förstå att deras barn behöver hjälp, de kanske inte upplever att barnen drabbats av våldet. Föräldrarna kan även vägra eller helt motsätta sig att deras barn får stöd. Ett bekräftande till att barn får stöd kan betraktas som ett erkännande av att våldet förekommit. (Arnell & Ekbohm 2010, s. 42, 46).

I Juslins sammanställning utgår från forskningar och utvärderingar av föräldrastöd. Socialbyråernas klientarbete för familjer har klientförhållandets natur och organisering inte alltid goda förutsättningar för psykosocialt stöd. Kontexten i mötet på socialbyrån med en traditionell professionell och klientrelation kan betyda att familjen innefattar en beroenderoll och en särstatus. Ett framgångsrikt heltäckande stöd till familjer kräver därför stödformer som genomförs i andra miljöer än vid socialbyråerna. Hjälpprocesserna riktas från den äldre generationen till den yngre. Stöden brukar bestå av praktisk hjälp och ekonomisk bidrag. (Juslin 2012, s. 24).

Plats på skyddshem samt annan specialservice bör vara tillgängliga även för barn. Det behövs en fungerande praxis för informationsutbyte och samarbete mellan barnens familjer, myndigheter och andra aktörer. (Social- och hälsovårdsministeriet 2008, s. 26). Det finns regionala skillnader beträffande tillgång till tjänster. Specialtjänsterna har koncentrerats till större städer. Det finns inte tillräckligt med skyddshemsplatser jämnt fördelat över hela landet. Antalet skyddshemsplatser skall vara 1 plats/10 000 invånare enligt rekommendationerna av EU:s expertgrupper. Man borde försäkra den regionala spridningen av specialservice genom att utveckla samarbetet mellan kommunerna och regionkommuner. På det sättet kan man trygga att också små och avlägsna kommuner kan lova sina innevånare ett fungerande service- och skyddsnät. Våldsoffren och de som upplever hot om våld behöver snabb och konfidentiell service med låg tröskel. (Ewalds 2005, s. 12).

I de olika enheterna inom hälsovården och specialsjukvården, i barnskyddsverksamheten, i samband med ärenden i fråga om utkomstskydd, missbrukarvården, familjerådgivningen, dagvården, samt församlingarnas och organisationernas olika verksamheter skall man ha beredskap att informera, identifiera och hjälpa våldsförövaren och utsatta. Varje sektor utvecklar sin egen handlingsplan för att ta itu med våld. Skriftliga instruktioner hjälper de anställda att arbeta professionellt, när de möter våld i barns hem. (Ewalds 2005, s. 12).

Det är också praktiskt att etablera gemensamma principer för situationer som överskrider sektorsgränserna. I fråga om de grundläggande tjänsterna måste det finnas beredskap för att förstå våldsfenomenet och våldsspiralen, samt igenkänna de former trauma framkommer i. Det skall även finnas beredskap för att fråga om våld av alla som en av de andra rutinfrågorna, som en del av ankomstintervjun eller när andra förstahandsuppgifter antecknas. Det skall finnas beredskap för att misstänka våld, veta hur man skall gå till väga, beakta först offrets säkerhet, informera med broschyrer och annat material. I en akut situation skall säkerheten vara garanterad, information ges och veta vart man skall hänvisa. Man skall även säkerställa en kontinuerlig kontakt och samarbeta med de andra aktörerna. (Ewalds 2005, s.12).

De professionella ska på det sätt som barnskyddslagen förutsätter tidigt ingripa i familjens situation om våld upptäcks och om barn har varit deltagande vittne av våldsbeteende. I samband med att polisen kallas till ett hem bör man se till att familjens barn får skydd i överensstämmelse med barnskyddslagen. Det bör finnas färdigt överenskomna rutiner för myndighetssamarbete vid alla tider på dygnet. Barnskyddsinstitutioner och -enheter samt familjevårds enheter förbättrar behandlingen av problem som orsakats av våld. (Social- och hälsovårdsministeriet 2008, s. 25-26).

Det är positivt att kvinnojourer och även mansmottagningar i dag har ett tydligare barnperspektiv. Andra viktiga samverkansparter är familjerätten och domstolar. Samarbete myndigheter emellan och kunskap om våldsutsatta barn är en förutsättning för att man ska kunna få en överblick av barnens situation. Ofta ser verkligheten ut så att vuxenperspektivet tar över och det enskilda barnets upplevelser och rätt till skydd och säkerhet kommer i andra hand. (Arnell & Ekbohm 2010, s. 43).

Leira (1990) menar att det finns mycket som visar att det är viktigt att tala om traumatiska erfarenheter för att bearbeta och giltiggöra upplevelsorna (enl. Solberg 2007, s. 30). Barn som deltagande vittne till våld i sitt hem måste få en möjlighet att bearbeta sina traumatiska upplevelser. Den som möter barnen ska förmedla sina kunskaper om kriser och ge barnen information om normala reaktioner efter att ha varit med om hemska, traumatiska händelser. Strategin bygger delvis på strukturerade samtal och uppgifter som är lämpliga för barnens ålder. Ansvar för att göra en bedömning av om barnen behöver mer stöd eller barnpsykiatrisk vård måste även finnas med för den som träffar de enskilda

barnen. Arbetet underlättas av om det finns en tydlig mångprofessionell vårdkedja och utvecklade rutiner. (Arnell & Ekbohm 2010, s. 47).

Leira utvecklade i mitten av 1980-talet en modell för att arbeta med barn i grupp, kallad "Kurs i barns och ungas rättigheter" inom ramen för pedagogisk psykologtjänst (PPT) i Norge. Målet för insatsen var att giltiggöra barnens trauman, ge möjligheter till känslomässig bearbetning, samt hjälpa barnen att utveckla strategier att skydda sig själva. Även om det giltiggörande arbetet är kognitivt har det en social sida och både förutsätter och ger upphov till ett känslomässigt arbete. Vissa förutsättningar var nödvändiga för att insatsen skulle fungera för barnen. Det krävdes en god allians med barnens mödrar samt att mödrar var ur relationen till fäderna. Det visade sig dock inte vara nödvändigt att invänta fädernas tillåtelse, utan den kunde komma senare då insatsen gavs legitimitet genom en offentlig institution. Slutligen krävdes att socialtjänsten var beredd att ingripa om det skulle visa sig att barnet behövde skydd. (Leira 1990, enl. Eriksson m.fl. 2007, s. 11-12).

Om barns trauman är tabuiserade, att barn som upplever våld i hemmet får begränsade möjligheter att förstå, tolka och bearbeta det de varit med om, blir de bärare av katastrofhemligheter, ensamhet, en bild av sig själva som ett problem och känslor av skuld och skam. Så länge de trauman barn upplevt förblir ogiltiga för dem själva och omvärlden kan barnen varken bearbeta vad de varit med om eller hitta strategier för att hantera sin livssituation. Det är viktigt för barn att de får sina upplevelser giltiggjorda och bekräftade. (Eriksson m.fl. 2007, s. 11-12).

För att göra det möjligt krävs att man möter barn så snart det är lämpligt efter våldssituationen och om möjligt skapar en kontakt med barns föräldrar samt erbjuder barn krissamtal. Krissamtalen innebär att man finkänsligt stödjer barns konfrontation med verkligheten. Den professionella ska samtala med barn på barns villkor och utifrån barns perspektiv. Barn ska få hjälp med att få en ordning i det som har hänt. Tillsammans med barnen gör den professionella en rekonstruktion av händelsen. Barnen får gå igenom det som hänt, både kognitivt och om det är möjligt även känslomässigt. Då hjälper man barnen att tala om olika känslor och barnen ges möjlighet att fritt uttrycka de känslor som tankarna och berättelsen väcker, t.ex. rädsla, sorg, ilska och skuld. (Arnell & Ekbohm 2010, s. 47).

Krissamtal är ett eget stöd för barn, men ett samarbetsavtal bör om möjligt skapas med barns föräldrar. Det är bra om någon annan person än den som ska träffa barnen stödjer föräldrar i deras kris. Om det är möjligt inbjuds den våldsutövande föräldern till en

motsvarande kontakt. Samtalet med våldsoffret är viktigt för det fortsatta arbetet. Det kan krävas fler än ett samtal. Den professionella presenterar tankarna bakom krissamtalen med barn och planerar tillsammans när och hur arbetet ska läggas upp. Att de professionella vet att det är bra för barn att få berätta om svåra och hemska upplevelser kan vara viktig information att ge. (Arnell & Ekbom 2010, s. 49).

Många gånger kan det vara svårt och smärtsamt för föräldern som blivit våldsoffer att beskriva så detaljerat som möjligt vad som hände när det aktuella våldet pågick. Våldsoffret kan vara helt upptaget av sin egen traumatiska kris. Ofta har våldet pågått under en längre tid, kanske under flera år. Då bes föräldern försöka välja ut den händelse som anses ha varit den värsta för barnet. Även det kan vara svårt, men att börja beskriva vad som hände så konkret som möjligt kan underlätta berättandet. (Arnell & Ekbom 2010, s. 49).

Tjänster för barn som utsatts för våld måste säkras så att de kan bearbeta sina problem (Social- och hälsovårdsministeriet 2008, s. 26) Barnskyddslagens 15 § (2007/417) som trädde i kraft i början av år 2008 innehåller en förpliktelse om att i brådskande ordning ge akutvård, krishjälp och adekvata långsiktiga terapitjänster för barn (Barnskyddslagen 2007/417). Det finns fortfarande mycket arbete att göra för att barns rättigheter kan godkännas i sin helhet. Även om informationen om barnens utsatthet när de varit deltagande vittne för våld blir allt starkare vet man också att verksamheter och fungerande rutiner snabbt kan rivas ner och försvinna vid t.ex. en omorganisation eller när man gör nya prioriteringar då besparingar måste göras. (Arnell & Ekbom 2010, s. 42).

En avgiftsfri telefonrådgivning eller ett rådgivningsställe som fungerar dygnet runt måste säkerställas. De öppna grupperna för dem som har upplevt våld fungerar även som ställen med låg tröskel. En öppen grupp innebär att man inte behöver anmäla sig till gruppen i förväg och att man kan delta anonymt i gruppen. För våldsoffren skall finnas stödtjänster som bidrar till att minska risken för upprepat våld och psykiska skador av våldet. Barn som ser våld skall erbjudas egen service, såsom egna grupper av likställda och terapi. Våldsutövarna skall erbjudas ett program för att stoppa våldet där offrets säkerhet är det viktigaste. Servicens mål skall vara att stoppa våldet och att upphitta våldsfria alternativ. I all verksamhet skall man försöka förebygga och minska en stämpling av offren. I sitt arbete möter polisen våld i hemmen oftast genom uttryckning till privata hem och i brottsutredningar samt då man ansöker om besöksförbud. Polisens bryter våldssituationen

och garanterar säkerheten. Polisen har beredskap att hjälpa offret för våld i hemmet att få annan hjälp han behöver och annat nödvändigt stöd. Våldsoffret och den som upplever hot om våld får hjälp med att utarbeta en säkerhetsplan för våldssituationer. Även våldsutövarna och vittnena till våld hänvisas till en ändamålsenlig service. (Ewalds 2005, s. 12-13).

Föräldrastöd har länge varit en viktig del av organisationers arbete och också en central del av Finlands rådgivningstjänster. Traditionellt sett har rådgivningen satsat på individuellt stöd, medan organisationer har fokuserat på stödgruppsverksamhet. De största stödgruppsverksamheterna har grundats av familjekaféer, varav Mannerheims Barnskyddsförbund och församlingar samt Folkhälsan i svenskspråkiga orten är de viktigaste aktörerna. (Von Koskull & Pajulo, s. 15).

4.4 Reflektiva samtal

Teorin om reflektiva samtal ger stöd för den professionella innan användningen av materialet ”Se mig”. Reflektiva samtal kan användas som metod med familjer innan deltagande i reflektiva gruppsamtal med ”Se mig”, för att skapa tillit och förtroende. När det gäller att förebygga och ta itu med våld i hemmet, har de professionella i familjehus en central roll. Att föra våld på tal och kunna reflektera över det tillsammans med familjer där det antingen finns våldsproblematik eller inte, kan vara en stor utmaning för den professionella. (Se bilaga 2). Metoden reflektiva samtal bildar grunden för arbetet med familjer. Reflektiva samtal utgår ofta från reflektiva frågor. Utgångspunkten i arbetet med ”Se mig” är däremot reflektioner över tankeväckande och reflektiva citat uttalade av barn.

I samtalen betonas i första hand konkreta frågor i vardagen. Ju närmare vardagen och det konkreta handlandet är samtalen, desto lättare är det för familjen att ta ansvar för dem och ge positiv och konstruktiv mening för sitt handlande samt händelser. Att tillsammans söka och igenkänna möjligheter, gynnar hoppet om framtiden och stödjer till ett annorlunda handlande. Den professionella ser till att familjen har utrymme och alternativ, eftersom det möjliggör förändringen och lärandet. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2012, s. 177).

Den professionella ger föräldrarna möjlighet att välja, vad de vill berätta, och litar på det att föräldrarna berättar för sin egen och situationens skull de mest centrala sakerna. Föräldrarna ges också utrymme att leda diskussionen till ämnen och saker som är viktiga

för dem. Den professionella visar sitt intresse av det som är viktigt för föräldrarna genom lyssnande. Föräldrarnas berättelser kan ändras beroende på i vilken kontext de diskuterar. Berättelser i nya situationer ger möjlighet till nya betydelser samt finande av nya synsätt. För ett gott samarbete är det lönsamt att föräldrarna har tillfällen att berätta sin livsberättelse på nytt och att den professionella förhåller sig till varje samarbetsrelation och möten som unika tillfällen. Det är centralt att hålla flera, motstridiga synsätt framme i samtalen, då det är möjligt att berättelser utvecklas och ändras samt leder till nya berättelser. (Järvinen, m.fl. 2012, s. 177).

Frågorna som ställs för föräldrarna är interventioner, ingripanden och metoder för interaktion, med vilka familjemedlemmar beskriver detaljerat sin situation och den professionella får information av dem. Genom att fråga, klargöra och specificera strävar man efter att förstå familjemedlemmarnas vardag och helhetssituation. Målet är att föräldrarna och den professionella har förstått situationen, känslorna eller uppfattningen så lika som möjligt. Den professionella bygger sina uppfattningar på informationen som fås av föräldrarna och inte på egna förmodan eller tvivlen av familjens handlingar. Genom frågor samlas snabbt information om familjen och andra frågor bör ställas sparsamt. Om föräldrarna får en känsla av att frågorna ställs i form av förhör eller tent, är risken att familjen börjar försvara sig. Öppna frågor; som vad, hur och när samt frågor som lockar till beskrivandet av erfarenheter stöder den professionellas och föräldrarnas gemensamma uppfattning. Genom att ställa cirkulära frågor, hjälper man föräldrarna att se saker på ett nytt sätt, från en annan synvinkel. (Järvinen, m.fl. 2012, s. 181).

Till en god interaktion krävs tillräcklig tid och förtroende, samt lyssnandets konst. Dialog förutsätter känslighet i mottagande av andras uttalanden. Interaktionen framskrider med föräldrarnas och den professionellas villkor. Den professionella ser till att samtalen innehåller reflektion. Reflektion är viktigt samtalande vars syfte är att förstå sitt eget och andras handlande. Med hjälp av reflektion kan föräldrarna lära både av sig själva och andra familjemedlemmar och om deras känslor, reaktioner, tankesätt och beteende. Med reflektion i interaktionen menas situationer, då den professionella återkallar eller speglar det som föräldern sagt. Målet är att föräldrarna skulle kunna lita mera på sin egen expertis och erfarenheter. Reflektivitet innehåller användning av reflektiva metoder i interaktionen, utnyttjandet av egna känslor- och handlingsreaktioner i bedömningen av situationer samt hänsynstagandet av handlingsmiljön i strävan efter professionellt handlande. Reflektivitet innebär förmåga att förstå att man kan försöka dölja känslor och att andras sinnen inte är

läsbara. Reflektivitet är dialog av dialoger i just denna stund och berättande av berättelser. (Järvinen, m.fl. 2012, s. 183, 185).

5 Metod

Med metod avses ett vetenskapligt sätt att närma sig ämnet och behandla det. Metoden skall genomsyra hela arbetet och man skall därför ange vilken metod som använts och hur den tillämpats. (Ejvegård 2009, s. 33). Metoden som använts för teoridelen i det här examensarbetet var litteraturstudie med ett kvalitativt angreppssätt.

I en litteraturstudie söks ny kunskap och den värderas samt sammanställs på ett för problemet lämpligt sätt. En litteraturstudie skall utgå från klara och tydliga frågeställningar som går att besvara. (Axelsson 2012, s. 205-206). En litteraturstudie har valts för att sammanställa litteratur som ger svar på frågeställningarna som stöds av syftet. För att kunna utveckla den praktiska delen av litteraturstudien gjordes en innehållsanalys. Innehållsanalysen står därmed som grund för diskussions- och reflektionskorten, ”Se mig” -att stöda föräldrar till reflektion.

5.1 Arbetsprocessen

Ett problem är något som man är intresserad av att skaffa sig ny och fördjupad kunskap om. Utifrån tidigare forskningar kan man slutligen bestämma exakt vad som ska undersökas. Det måste göras frågeställningar, då man preciserar ur vilken synvinkel problemområdet ska studeras. Problemet måste preciseras genom att skaffa kunskap. Med hjälp av den kunskap som samlats in genom litteraturen kan man mer exakt bestämma vad som ska undersökas. Man bör se till att det fås en överblick över all den kunskap som samlats. (Patel & Davidson 1994, s.7, 31- 33, 38). Under arbetsprocessen har problemområdet inom projektet Familjehus identifierats.

Familjehus-projektets problemområde för det här examensarbetet var ”våld i nära relationer ur barnets perspektiv”. Problemområdet var till en början otydligt, innan frågeställningarna hade formulerats och avgränsningarna gjorts, vilka utvecklades vidare under processens gång. Det ledde processen in på pappans våld mot mamman, eftersom forskning visar att pappans våld mot mamman är mer allmänt. I ett senare skede framkom att fokus inte ligger på våldsutövarens kön. Däremot har barns upplevelser och påverkan av våld mellan föräldrarna i hemmet varit det centrala. Avgränsningen gjordes, för att våld

ofta sker i hemmet och hemmet bör vara en betydelsefull och trygg plats för barn. Åldersgruppen 4-6 åriga barn har avgränsats med den motiveringen att familjehusverksamhet ofta riktas till familjer med barn under skolålder. Avgränsningarna har möjliggjort att djupgående kunna fokusera på ämnet.

Under processen blev även det förebyggande och resursförstärkande synsättet centralt. Tankar om att barnperspektivet fås med i utvecklingsarbetet genom att via diskussions- och reflektionskort i form av bilder för att bearbeta våldshändelser med barnen uppstod. För det finns dock redan en motsvarande modell, Trappanmodellen. Kunskap som samlats genom litteratur gav en överblick av tidigare forskning. Examensarbetets fokus skall ligga på något nytt och fokus ändrades ytterligare. Barnen var i fokus och barns perspektiv kom in i utvecklingsarbetet genom materialet ”Se mig” som kan användas med föräldrar i alla livssituationer, där barns citat ger stöd för föräldrars reflektion över hur barn upplever, påverkas av och hanterar eventuellt våld i hemmet. Materialet har utarbetats utgående från kapitlet Barn och våld i hemmet, som svarar på examensarbetets syfte.

Arbetsfältet är i behov av reflektiva metoder som kan användas med föräldrar i både ett förebyggande och reparativt syfte, som möjliggör ett tidigt ingripande. Våld är ett allmänt men tabubelagt fenomen, därför är diskussions- och reflektionskorten, ”Se mig”, ett lämpligt material som bidrar till reflektion över barn och våld i hemmet. ”Se mig” synliggör barns perspektiv, som ofta glöms bort i arbetet med familjer med våldsproblematik.

5.2 Litteraturstudie

Litteraturstudier föregås ofta av litteratursökning. Med hjälp av lämplig teknik kan man samla in den litteratur som man tror att behövs. (Ejvegård 2009, s. 37, 47). Litteratursökningen var bred i början för att skapa en helhet av vad som redan finns inom området.

En litteraturstudie resulterar i att centrala områden gör det möjligt att precisera problemet i något ämnesområde. Under processen gång börjar man se vad som är relevant att lägga tonvikten på. (Patel & Davidson 1994, s. 34, 108). Under arbetsprocessen granskades litteratur som inverkar på valet av frågeställningar och avgränsningar och vice versa, frågeställningarna och avgränsningarna inverkar i sin tur på den litteratur som valts. Tidigare forskning har inte i stora helheter behandlat det specifika temat, utan ett

litteratururval ur undersökningar har skett under hela arbetsprocessen. Litteraturstudien har begränsats på grund av den korta tidsperiod som funnits till förfogande. De flesta källorna som använts i litteraturstudien är publicerade mellan år 2005-2012. Ett par källor är från år 2001, vilka har kritiskt granskats före användning. Källorna som använts från år 2001 har varit centrala i litteraturstudien och överensstämmt med nyare källor. En källa som använts för forskningsmetodik är från år 1994, vars innehåll inte förändrats.

Med litteratur i forskningssammanhang avses i stort sätt tryckt material: böcker, artiklar, rapporter m.m. (Ejvegård 2009, s.47). Genom att använda sig av referenslistor kan man lättare ringa in de verk som verkar vara centrala för ämnet. Snabbt samlar en forskare på sig en mängd litteratur, det vill säga det är omöjligt att hinna läsa allt. (Ejvegård 2009, s.48). Manuella sökningar innebär att genomgå litteraturoversikternas referenslistor för att hitta verk som kan vara relevanta för litteraturstudien (Axelsson 2012, s. 211). Litteratursökningen genomfördes med bland annat manuella sökningar.

Litteratursökningen har även gjorts via olika internetsidor, där Social- och hälsovårdsministeriet samt Socialstyrelsen har varit centrala i sökningen. Även www.google.fi och gamla examensarbeten har använts för att komma vidare i litteraturgranskningen, samt att få reda på annan alternativ litteratur inom problemområdet våld i hemmet ur flera olika synvinklar.

Ett annat sätt att få fram litteratur på är att använda sig av databaser (Ejvegård 2009, s.47). Litteratur har sökts i databasen ARTO och i olika bibliotekskataloger. Ett besök till Turun ensi- ja turvakoti gav idéer på vad som är aktuellt inom området och praktiska råd samt förslag på litteratur, även elektroniskt.

Ofta sker sökningen med hjälp av sökord eller nyckelord (Ejvegård 2009, s.47). Sökord används för att hitta litteratur som mer exakt leder i den riktning som önskas (Patel & Davidson 1994, s. 34). Svenska sökord som använts är: våld i nära relationer, våld i hemmet, våld i nära relationer ur barns perspektiv, våld i parförhållande, familjevåld, våldsproblematik, våld, barnperspektiv, barns perspektiv, förebyggande av våld, reflektiva samtal och reflektivt föräldraskap. De finska sökorden för källorna är: väkivaltaa lähisuhteissa, perheväkivalta, lapset ja perheväkivalta, väkivalta, lapsinäkökulma, lapsen näkökulma, väkivallan uhri, väkivaltaa kotona, reflektiivinen keskustelu, ennaltaehkäisevä väkivaltatyö och naiseen kohdistuva väkivalta.

En stor utmaning har varit att få med barns perspektiv i litteraturstudien, eftersom föräldrarnas uttalanden och professionellas antaganden har varit centrala i litteraturen. Det är omöjligt att få ett heltäckande barns perspektiv ur litteratur, eftersom det finns få studier om berättelser om våld som kommer direkt från barnen. För att tydligare få barns perspektiv med skulle en intervjustudie med barn varit relevant. På grund av den korta tidsperioden har citat av barn använts för att förstärka barns perspektiv i litteraturstudien och i utformningen av materialet ”Se mig”.

5.3 Produktutveckling

Utvecklingsarbetet bidrar till förändring, genom att den kunskap som redan finns har utnyttjats. I produktutvecklingen användes metoden innehållsanalys, där texten i litteraturstudien har analyserats.

Enligt Tuomi och Sarajärvi (2002) betyder innehållsanalys att litteraturen ordnas i en koncentrerad och tydlig form, utan att förlora information som den innehåller. Med analysen formas klarhet till arbetet, så att man på grund av den kan göra klara och tillförlitliga slutsatser av det undersökta problemområdet. Processen börjar med att man bestämmer, vad som intresserar i det insamlade materialet och beslut görs. Materialet går igenom och de saker som innehåller det intressanta markeras. Det övriga sällas bort. De markerade sakerna samlas ihop och skils från resten av materialet. Sedan sker en tematisering och kategorisering av materialet. (Tuomi & Sarajärvi 2002, s. 94, 105, 110).

Produktutvecklingen i det här examensarbetet har följt ovannämnda process. Processen började med en litteraturgenomgång av den insamlade litteraturen och en kritisk genomläsning som beskrivs i kapitel 5.2. Av olika forskningar produceras enhetlig information. Beslut har gjorts utgående från den litteratur som ansågs vara intressant och har med problemområdet och syftet att göra. Oväsentligt material sällades bort. Det mest väsentliga och intressanta inom problemområdet markerades och resulterade i en tematisering, kategorisering och underkategorisering. Temat ”Barn och våld i hemmet” (se kap. 3) står som grund för produktutvecklingen. Temat är grunden för litteraturstudien, utgående från annan teori som stöder temat. Temat har vidare underordnats i olika kategorier. Olika kategorier har olika många underkategorier, beroende på innehållet. Underkategorierna är resultat av den centrala teori som tas upp i kapitlet. Med hjälp av underkategorierna har reflektiva och tankeväckande citat för korten valts ur litteratur. Citaten utgår från forskningar där barnen själv har kommit till tals, för att stärka barns

perspektiv och få korten sanningsenliga. För att citaten ytterligare skall stöda underkategorierna har citaten omformulerats, samtidigt som det är ett forskningsetiskt ställningstagande. Citaten är märkta med olika färger för att tydliggöra till vilken kategori de hör till. (se tabell 2.). Citaten är uttalade av barn och ungdomar upp till 18 år som har levt sin uppväxt i hem där det förekommit våld. Erfarenheter från barndomen genomsyrar barnens och ungdomarnas uttalande i citaten som använts vid utvecklingen diskussions- och reflektionskorterna, ”Se mig”.

Tabell 2. Resultat av produktutvecklingen.

Tema	Kategori	Underkategori	Citat för "Se mig"
Barn och våld i hemmet	Upplevelser	1. Maktlöshet 2. Beredskap 3. Ansvarskänsla	1. "Jag blev super rädd, men just då hade jag ingen aning vad jag sku göra. Jag kunde inte säga sluta, de hade inte brytt sig om mig" (Utgående från Överlien 2012, s. 95, 108). 2. "Jag gick inte och sova förrän mamma lagt sig. För om jag somnade så hände det, men om jag var vaken så blev det inget bråk." (Utgående från Överlien 2012, s. 88). 3. "Mamma berättade alltid om sina känslor, men jag var bara tyst och berättade aldrig för henne om mina känslor." (Utgående från Överlien 2012, s. 116).
	Påverkan	4. Hälsoproblem	4. "Jag kan bli väldigt stressad, får ångest nästan och ont i huvudet och ibland har jag svårt att sova." (Utgående från Överlien 2012, s. 105).
	Hantering	5. Flykt 6. Lojalitetskonflikt	5. "Många gånger har jag hållit för öronen eller lyssnat på musik nere i vardagsrummet, där jag brukar ställa mig i skuggan och låtsas att jag inte finns". (Utgående från Överlien 2012, s. 95, Socialstyrelsen 2005, s. 51). 6. "Om jag sa det ena så gjorde jag pappa sur och sa jag det andra så blev mamma aggressiv. Det är inte lätt att säga mot sina föräldrar." (Utgående från Överlien 2012, s. 154).

5.4 Tillförlitlighet och etik

För att göra en vetenskaplig text tillförlitlig måste man först och främst se till att den kunskap som ges är sann och riktig (Ejvegård 2009, s. 17). Vi har ställt oss kritiskt till det material som presenteras i examensarbetet, genom att kontrollera att litteraturen stöder varandra.

Även etiska problem kommer upp i forskning. Man får inte förfalska de källor som man utgår från. Och vidare inte heller frånta människor friheten i forskningssyfte eller medvetet skada någon. (Ejvegård 2009, s. 149, 155). Om man inte följer en god vetenskaplig praxis handlar det om underskattning av andra forskares bidrag i litteraturen och brist på hänvisning till de tidigare resultaten samt presenterande av andras resultat som skribenternas egna. Den forskning och de metoder som använts redovisas slarvigt och blir därmed missvisande i litteraturstudien. (Tuomi & Sarajärvi 2003, s. 130). I den här litteraturstudien har en god vetenskaplig praxis följts vilket bidrar till att den är etiskt försvarbar.

Logiska och tydliga avgränsningar har gjorts. Tillvägagångssättet och dokumentationen har gjorts med noggrannhet och ärlighet, vilket bidrar till god tillförlitlighet. Examensarbetet har svarat på syftet som går hand i hand med resultatet, ”Se mig”. Litteraturstudiens objektivitet har tagits i beaktande, eftersom problemområdet är väldigt värdeladdat. Litteraturstudien utgår från barn i allmänhet, för att undvika våra egna fördomar och för att vara så neutral som möjligt.

Även genom att använda primärkällor stärks tillförlitligheten (Ejvegård 2009, s. 17). Det är omöjligt att uppnå fullständig objektivitet när information summeras och sammanställs i sekundärkällor (Axelsson 2012, s. 211). Sekundärkällorna har kritiskt granskats och undvikits för att uppnå så fullständig objektivitet och tillförlitlighet som möjligt. I litteraturstudien har i första hand använts primärkällor, vilket bidrar till en god tillförlitlighet. Om primärkällan inte gått att få tag på har sekundärkälla använts, vilket leder till att tillförlitligheten sjunker. Då sekundärkällorna använts har de kritiskt granskats genom att jämföra liknande litteratur.

De flesta källor som använts är skrivna av professionella med lång erfarenhet inom området och många källor bidrar till liknande slutsatser vilket ger en säkerhet på tillförlitlighet. Av den lästa teorin har gjorts egna tolkningar. I litteraturstudien har använts ny kunskap med olika forskares tolkningar, i form av att göra synteser i texten med hjälp

av forskares studier av ämnesområdet. I praktiken leder det till att ett stycke innehåller flera hänvisningar av olika forskare. Stor del av den litteratur som använts är utgivna av pålitliga förlag så som, Studentlitteratur, Natur & Kultur, Gothia m.fl.

Tillförlitligheten i en litteraturstudie kan ofta stärkas genom att citera uttalanden (Ejvegård 2009, s. 18). I utvecklingsarbetet har barns citat använts som förstärkt barns perspektiv och därmed tillförlitligheten. Det leder till att teori och citat stöder varandra, vilket i sin tur ökar tillförlitligheten i det här utvecklingsarbetet. Citaten är ärliga och de har respekterats och redogjorts.

6 ”Se mig”- att stöda föräldrar till reflektion

”Se mig” är utvecklat material för familjehusverksamhet. Familjehus- projektets syfte är att stärka samarbetet mellan de olika aktörerna inom barn- och familjearbete och därmed bidra till tidig identifikation av problem, tidigt ingripande och tidigt stöd till familjer. (YH Novia 2012). Kortens syfte är att ge föräldrar i alla livssituationer möjlighet att öppet diskutera och reflektera över på hur våld kan påverka barn, hur barn upplever våld i hemmet och hanterar det. Korten är resursförstärkande i och med att de bidrar till diskussion och reflektion hos föräldrar. Korten betonar föräldrarnas roll som barns trygga vägledare. Eftersom korten består av citat ger de en bredare möjlighet för reflektion. Citaten på korten utgår främst från Överliens intervjuer med barn och ungdomar. Omformuleringar av citaten har gjorts utgående från läst litteratur, för att citaten skall stöda centrala teorin, samtidigt som det är ett etiskt ställningstagande. Citaten kan väcka intresse för etiska resonemang så att föräldrar kan reflektera över och förstå vikten av etiska val i hemmet. Med ”Se mig” strävar man efter att de etiska valen blir en del av allt fler föräldrars vardag i hemmet, vilket även gynnar social hållbarhet.

Innehållsanalysen bidrog till 6 stycken diskussions- och reflektionskort, i form av barns citat. 3 av korten tar fasta på barns upplevelser av våld i hemmet, 1 av korten hur barn kan påverkas av våld och 2 av korten hur barn hanterar våld i hemmet. De gula korten behandlar barns våldsupplevelser, de orange barns påverkan av våld och de gröna barns sätt att hantera våld. Färguppdelningen är gjord för att de professionella lättare skall urskilja de olika kategorierna. Den professionella kan ställa stödfrågorna: ”Varför säger ett barn såhär” eller ”hur upplever barn när det är bråk i familjen?” under reflektiva samtal med föräldrar. Korten behandlar olika underkategorier. Den professionella kan leda

diskussionen till underkategorierna, om föräldrarnas reflektioner blir fåordiga. (se tabell 2). ”Se mig” korten med manual finns som bilaga. (se bilaga 3).

Efter att den professionella och föräldrarna har skapat en trygg relation, är ”Se mig” en lämplig arbetsmetod inom familjehusverksamhet. Korten är avsedda för föräldrar i alla livssituationer, och tillfället bör anpassas utgående från deltagarnas tankar och erfarenheter. Korten kan användas i förebyggande och reparativt syfte. Det finns inga rätt eller fel svar i arbete med ”Se mig”. Korten är avsedda för arbete i grupp, för att stämningen skall bli mer avslappnad vilket bidrar till bredare reflektion. En annan orsak är att deltagarna har möjlighet att ta del av andras erfarenheter. Arbete individuellt med ”Se mig” kan bidra till att föräldrar upplever situationen som obekvämt och kan känna sig stämplade. En lämplig gruppstorlek är högst 6 deltagare, då kan man förvänta sig att alla kan vara delaktiga och få sin röst hörd. Utgångspunkten är att de professionella känner till deltagarna, för att kunna sammanställa lämpliga grupper. Eftersom ämnet är känsligt, bör deltagarna befinna sig i liknande livssituation. Ett kort används åt gången och alla kort behöver inte användas under samma tillfälle. Arbetet med korten kan ta en del av diskussionstillfället, ett helt diskussionstillfälle eller flera. Även tillfallets längd bör anpassas efter föräldrarnas behov.

I arbete med ”Se mig” respekteras föräldrarna, deras grundläggande rättigheter samt människovärde. Föräldrarna har valfrihet och det krävs föräldrarnas samtycke samt delaktighet i arbete med korten, för att kunna arbeta resursförstärkande. Föräldrarna skall uppmuntras att dela med sig av sina erfarenheter, men är inte skyldiga att tala om något som känns obekvämt. Alla deltagare skall respektera varandra genom att inte tala med utomstående om det som kommit upp under diskussionstillfället.

7 Kritisk granskning och avslutande diskussion

Problemområdet tilltalade oss, eftersom våld i hemmet är än idag ett ganska tabubelagt fenomen, trots att forskning visar att förekomsten av våld ökar i Finland. Det tilltalade även i den bemärkelsen att barn ofta blir i skuggan, när våld i hemmet behandlas i forskning och medierna. Fenomenet forskas allt noggrannare och nya perspektiv tas i beaktande. Forskning om våld i hemmet ur barns perspektiv är dock fortfarande ett lite utforskat problemområde. Mera forskning och således vidareutveckling av metoder, material och modeller krävs, för att kunna synliggöra barn och våld i hemmet. Därmed har examensarbetets syfte varit att inom projektet Familjehuset utveckla diskussions- och

reflektionskort på basen av tidigare forskning för att stöda småbarnsföräldrar att förstå hur barn upplever, påverkas av och hanterar våld i hemmet.

Utvecklingsarbetet baserar sig på en litteraturstudie. Teman som har behandlats i det här examensarbetet är Våld i hemmet mellan föräldrar, Barn och våld i hemmet och Stöd för ett våldsfritt hem. Kapitlet Barn och våld i hemmet, som svarar på syftet, utgör grunden för de reflektiva diskussionskortet ”Se mig”- att stöda föräldrar till reflektion. De övriga kapitlen stöder och möjliggör utvecklingen av ”Se mig”. Kapitlet Våld i hemmet mellan föräldrar synliggör barn- och barns perspektiv och barns position som deltagande vittne av våld i hemmet. Hemmet är det vanligaste stället där våld sker, trots att hemmet borde vara en trygg plats för barn att förverkliga sig själv. De olika våldsformerna bidrar till en otydlig gränsdragning mellan våld och bråk. De utsatta benämner ofta våld som bråk, för att skyla över allvarlighetsgraden. Det leder till att barn blir förvirrade över vad som är ett tillåtet sätt att visa sitt missnöje. Kapitlet Stöd för ett våldsfritt hem poängterar vikten av förebyggande arbete. Det är viktigt att våga ta ämnet till tals och reagera. Det reflektiva föräldrastödet tar upp den goda föräldrarollen som ofta sviktar i hem där det förekommer våld. Det första steget till utomståendes hjälp är synliggörande och erkännande av våldsproblematiken i hemmet. Alla inblandade familjemedlemmar är i behov av stöd.

Kritik angående litteraturstudien kan ges angående litteraturvalet. Litteraturstudien utgår från svensk och finsk litteratur, eftersom ”Se mig” är avsett att användas på svenska, i det finska samhället. Litteraturstudiens tillförlitlighet och bredd skulle ha ökat vid användning av mer engelskspråkig litteratur. En jämförelse med engelsk litteratur kring våld i hemmet kunde vara ett utvecklingsförslag inom projektet.

Den centrala kompetensen i Familjehuset är det resursförstärkande arbetssättet, vilket även genomsyrar det här examensarbetet. (YH Novia 2012). ”Se mig” har ett resursförstärkande arbetssätt där föräldrar i alla livssituationer, i grupp har möjlighet till diskussion och reflektion angående tankar kring bråk eller våld i hemmet. Inga rätt eller fel svar finns vid användandet av ”Se mig”. Föräldrarna får komma med sina egna reflektioner och uppmuntras även att göra det, samtidigt som det är viktigt att ta tillvara familjens resurser.

”Se mig” främjar social hållbarhet, då de används i förebyggande och reparativt syfte. Korten framlägger aktuella forskning kring våld i hemmet, teori om våldets inverkan på barn, synvinklar på barnens upplevelser och sätt att hantera våld. Utgående från forskning har kategorierna ordnats i underkategorier där maktlöshet, beredskap,

ansvarskänsla, hälsoproblem, flykt och lojalitetskonflikt utgör grunden för ”Se mig”. Alla de nämnda faktorerna främjar social hållbar utveckling, då föräldrar görs medvetna om våld i hemmet ur barnens synvinkel och samtidigt ges möjlighet för reflektion.

För att få ett mer heltäckande barns perspektiv skulle en intervju med barn varit relevant, vilket även är ett utvecklingsförslag av ”Se mig”. På grund av tidsramen var det inte möjligt att genomföra en intervju med barn. Barns perspektiv har dock fåtts ur litteratur genom barns citat. Det krävs vidare forskning, för att få ett tydligare barns perspektiv i arbete kring våld i hemmet mellan föräldrar. Det skulle även ha varit till fördel för kortens användbarhet att pröva materialet inom familjehusverksamhet. Materialet kommer i ett senare skede att prövas, för att synliggöra dess användbarhet samt utvecklingsmöjlighet.

Källförteckning

- Andershed, H. & Andershed, A-K. (2005). *Normbrytande beteende I barndomen. Vad säger forskningen?* Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.
- Arnell, A. & Ekbom, I. (2010). *...och han sparkade mamma... Trappanmodellen i möte med barn som bevittnat våld.* Stockholm: Gothia Förlag AB.
- Axelsson, Å. (2012). Litteraturstudie. Ingår i: Granskär, M. & Höglund-Nielsen, B. (red.), *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård.* Lund: Studentlitteratur AB.
- Breife, P. (2012a). Pappans roll för barns utveckling. Ingår i: Lindèn, G. & Breife, P. (red.), *Pappor med våldsproblematik. Forskning och arbetsmetoder inom socialtjänsten.* Stockholm: Gothia förlag AB.
- Breife, P. (2012b). Våldets uttryck och orsaker. Ingår i: Lindèn, G. & Breife, P. (red.), *Pappor med våldsproblematik. Forskning och arbetsmetoder inom socialtjänsten.* Stockholm: Gothia förlag AB.
- Brodin, J. (2010). Barn av sin tid. Ingår i: Brodin, J.(red.), *Barn i utsatta livssituationer.* Malmö: Gleerups utbildning AB.
- Bäck-Wiklund, M. & Bergsten, B. (2010). *Det moderna föräldraskapet. En studie av familj och kön i förändring.* Stockholm: Författarna och Bokförlaget Natur och Kultur.
- Ejvegård, R. (2009). *Vetenskaplig metod.* Lund: Studentlitteratur AB.
- Eriksson, M., Källström-Cater, Å., Dahlkild-Öhman G. & Näsman, E. (2008). *Barns röster om våld. Att tolka och förstå.* Malmö: Författarna och Gleerups Utbildning AB.
- Eriksson, M., Oranen, M., Solberg, A. & Vatnar, S. (2007). Nordiska perspektiv på barn som upplever våld i sin familj. Ingår i: Eriksson, M. (red.), *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik.* Stockholm: Gothia Förlag.
- Eskonen, I. (2007). Barn som aktörer i situationer med våld. Ingår i: Eriksson, M. (red.), *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik.* Stockholm: Gothia Förlag.
- Ewalds, H. (red.), (2005). *Vem angår våldet? Kommunens handbok om förebyggande av våld i par- och närrelationer.* Helsingfors: Social- och hälsovårdsministeriet.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3571.pdf
 (hämtat: 25.1.2013).
- Folkhälsan. (u.å.). *Reflektivt föräldraskap.* <http://www.folkhalsan.fi/startside/Varverksamhet/Barn--familj/Familjens-relationer/Foraldraskap/Reflektivitet/> (hämtat: 3.3.2013).
- Fridh, B. & Norman, G. (2001). *Att utreda när barn far illa- en handbok om barnvårdsutredningar i socialtjänsten.* Stockholm: Förlagshuset Gothia.
- Hautanen, T. (2010). Miten kuulla ja tulkita lasten väkivaltakokemuksia? *Janus* 18(3), s. 299-301.
- Isdal, P. (2001). *Meningen med våld.* Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.

- Justlin, E. (12/2012) *Byte av berättelser. Resursförstärkande socialt stöd i ett virtuellt diskussionsforum för föräldrar*. Novia publikation och produktion, serie R: Rapporter, 3/2012 Vasa: Yrkehögskolan Novia. (hämtat: 3.3.2013).
- Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. (2012). *Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea*. Helsinki: Edita.
- Källström Cater, Å. (2007). Pappas våld mot mamma- barns förståelse och komplexa offerskap. Ingår i: Eriksson, M. (red.), *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia Förlag.
- Lindén, G. (2012a). Män som utsätts för våld. Ingår i: Lindén, G. & Breife, P. (red.), *Pappor med våldsproblematik. Forskning och arbetsmetoder inom socialtjänsten*. Stockholm: Gothia förlag AB.
- Lindén, G. (2012b). Pappors föräldraansvar vid våld. Ingår i: Lindén, G. & Breife, P. (red.), *Pappor med våldsproblematik. Forskning och arbetsmetoder inom socialtjänsten*. Stockholm: Gothia förlag AB.
- Lundman & Hällgren Graneheim. (2012). Kvalitativ innehållsanalys. Ingår i: *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Nettiturvakoti. (u.å.). *Lapset ja perheväkivalta. Ensi- ja turvakotiliitto*. <https://www.turvakoti.net/site/>(hämtat: 13.2.2013).
- Näse, B. (2010). Alla goda ting är T.R.E. Ingår i: *FöräldraPARK- underlag för dialoger då parrelationen utökas med barn*. Folkhälsans förbund.
- Näse, B. (2010). Parrelationens rollkarta. Ingår i: *FöräldraPARK- underlag för dialoger då parrelationen utökas med barn*. Folkhälsans förbund.
- Näse, B. (2010). Respekt och dess motsats: våld. Ingår i: *FöräldraPARK- underlag för dialoger då parrelationen utökas med barn*. Folkhälsans förbund.
- Oranen, M. (2001). Elämän varjossa -väkivallalle altistumisen vaikutuksista. Ingår i: Oranen, M. (red.), *Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Patel, R. & Davidson B. (1994). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Social- och hälsovårdsministeriet. (2008). *Rekommendationer om förebyggande av våld i nära relationer och inom familjen. Identifiera, trygga och agera. Till social- och hälsovården för ledning och tillsyn av den lokala och regionala verksamheten*. Helsingfors: Universitetstryckeriet. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3878.pdf (hämtat: 25.1.2013).
- Social- och hälsovårdsministeriet. (2011). *Den etiska grunden för social- och hälsovården*. Etene- publikationer 33. Helsingfors: Social- och hälsovårdsministeriet. http://www.etene.fi/c/document_library/get_file?folderId=80430&name=DLFE-3408.pdf (hämtat: 19.4.2013).

Socialstyrelsen. (2005). *När mamma blir slagen – att hjälpa barn som upplevt våld i familjen*. Stockholm: KopieCenter.

http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/10191/2005-131-9_20051319.pdf (hämtat: 25.1.2013).

Socialstyrelsen. (2009). *Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld- alla kommuners ansvar. Slutrapport från en nationell tillsyn 2008-2009*. Stockholm: Socialstyrelsen.

<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/17828/2009-11-24.pdf> (hämtat: 4.2.2013).

Solberg, A. (2007). Hur förhåller sig barn till våld i hemmet? Ingår i: Eriksson, M. (red.), *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia Förlag.

Statistikcentralen. (2006). *Familjevåld 1997-2005*.

http://www.stat.fi/til/polrik/2005/polrik_2005_2006-04-04_tie_001_sv.html (hämtat 26.2.2013).

Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Von Koskull, M. & Pajulo, M. (u.å.). *Iloa, uteliaisuutta ja voimavaroja vanhemmuuteen*. Neuvola ja kouluterveys.

<http://www.folkhalsan.fi/Global/VarVerksamhet/barnochfamilj/Familjensrelationer/Vanhemmuus.pdf> (hämtat: 3.3.2013).

Överlien, C. & Hydén, M. (2009). Childhood. Children's Actions when Experiencing Domestic Violence. *Sage*. 16 (4), s. 479-496.

Överlien, C. (2012). *Våld i hemmet- barns strategier*. Malmö: Författarna och Gleerups Utbildning AB.

Finlands författningssamling

Barnskyddslag 13.4.2007/417. <http://www.finlex.fi> (hämtat: 4.2.2013).

Finlands grundlag 7.5.1999/731. <http://www.finlex.fi> (hämtat: 2.3.2013).

Opublicerat

YH Novia (2012) *Projektplan. Familjehuset 2010-2013*.

https://intra.novia.fi/images/stories/campus_abo/2011-2012/familjehuset_projektplan_2011-2012.pdf (hämtat 4.4.2013).

Trappanmodellen

Trappanmodellen är en form av krissamtal med barn som upplevt våld. Under första steget läggs grunden för krissamtalen genom att den professionella skapar *kontakt* med barnet. Det görs upp en plan för varför träffarna sker och hur många träffar som kommer att hållas. (Arnell & Ekbohm 2010, s. 55).

Under andra steget gör barnen tillsammans med den professionella en *rekonstruktion* av den verkliga händelsen. Förberedelse är viktigt, som görs genom att skaffa så mycket information som möjligt om den faktiska händelsen. Utifrån vad som har hänt kan man skaffa lämpligt lekmaterial, som kan hjälpa barnen att iscensätta det som har hänt hemma. (Arnell & Ekbohm 2010, s. 60).

I tredje steget vill barn ges *kunskap* om vanliga reaktioner när man är med om våld och andra traumatiska händelse. Barnen får berätta hur de mår efter första och andra steget och hur det är i barnens familjer, samt vad barnen för tankar om sin närmaste framtid. Att få tillvaron så förutsägbar och begriplig som möjligt är viktigt. Avslutningen av krissamtalen med barnen är en central del i arbetet och måste få ta tid. En för snabb avslutning kan innebära att den professionellas och barnens relation avbryts för fort. Barnen kan uppleva att det gemensamma arbetet är oavslutat. Som avslutning på det tredje steget undersöks barnens nätverk och barnen får fylla i ett ”hjälpkort” tillsammans med den professionella. Den professionella förbereder sig genom att ta reda på fakta kring vad som hänt med de olika familjemedlemmarna. Man kan exempelvis fråga barnen om pappan sitter i fängelse, hur länge ska han sitta där och hur planerar mamma sin och barnens framtid, samt ska de flytta. (Arnell & Ekbohm 2010, s. 67).

Att föra våld på tal

”Att föra våld på tal” är Social- och hälsovårdsministeriets checklista för vårdpersonalen i olika enheter. Den professionella är den första länken i den process som kan bryta våldscirkeln. Checklistan är ett verktyg som hjälper den professionella att föra våld på tal och få kontakt med klienter som befinner sig i svåra situationer. Ordningen som står på listan behöver inte nödvändigtvis följas i mötet med klienten. Samtalet skall bli naturligt och ledigt. (Social- och hälsovårdsministeriet 2008, s. 34).

- Var alltid öppen och ärlig och visa medkänsla för klienten. Du har rätt att tala om vad som är rätt och vad som är fel. Försäkra dig om att klienten förstår vad du säger och att du förstår klientens berättelse. Ta med en tolk vid behov. Låt aldrig en medföljande släkting eller bekant tolka för klienten. Möt klienten så att hon kan tala till dig och din arbetskamrat utan närvaro av andra.
- Situationerna varierar. Det är möjligt att klienten trots dina misstankar inte vill berätta om sina upplevelser av våld. Då bör du ge klienten en ny mottagningstid. Kom också ihåg att du kan vara skyldig att anmäla brottet (t.ex. barnskyddslagen, klientlagen).
- Dokumentera klientsituationen och berätta alltid för klienten vad du skriver upp. Detta är viktigt eftersom materialet kan utgöra ett av de viktigaste dokumenten i en omvårdnads- och umgängestvist.
- Kontrollera vilka tjänster som finns till buds i regionen. Lämna aldrig klienten ensam i sin situation om lämpliga tjänster inte finns till förfogande. Boka en ny tid för klienten.
- När den professionella samtalar med någon som eventuellt har utsatts för våld frågar hon/han direkt om våld förekommit, lyssnar öppet och visar medkänsla. Man bör se till att den eventuella förövaren inte är på plats. Den våldsutsatta skall få veta att våld förekommer i mycket varierande former. Den professionella kan ta ställning till våldet, hon/han talar om för klienten att våldshandlingar är kriminella och att hon/han har anmälningsskyldighet om vissa slags brott.
- Klienten bör få veta att våld och gräl är helt olika saker och att våldet sannolikt fortsätter om någon inte ingriper i det. Klientens egna erfarenheter och uppfattningar om våld reds ut. Klienten ska få veta var hon kan få hjälp och hon bör bli följd till den serviceenhet som kan hjälpa henne. Boka en ny tid vid behov. En bedömning av våldsoffrets och familjens omedelbara säkerhetsbehov bedöms.

Det skall vara tryggt för klienten att återvända till sitt hem. En säkerhetsplan görs tillsammans med klienten.

- När man samtalar med någon som eventuellt har betett sig våldsamt frågar man direkt om våld förekommit (närvaro av en annan anställd rekommenderas). Arbetaren lyssnar öppet och visar medkänsla, samt berättar att våld förekommer i mycket varierande former. Den professionella tar ställning till våldet: berättar att våldshandlingar är kriminella och att hon/han har anmälningsskyldighet om vissa slags brott. Klienten får veta att våldets följder är förödande både för våldsoffren, de andra familjemedlemmarna och för klienten själv. Skillnaden mellan våld och gräl klargörs, våldet fortsätter sannolikt om någon inte ingriper i det. Den professionella visar intresse och tar reda på klientens egna erfarenheter och uppfattningar om våld. Klienten skall få veta var han kan få hjälp och den professionella följer med honom till den serviceenhet som kan hjälpa honom. Boka en ny tid vid behov.
- Familjemedlemmarnas säkerhet och hjälpbehov bedöms. Sedan handlar man enligt bedömningen och frågar vilken uppfattning klienten själv har om de andra familjemedlemmarnas säkerhet vid den aktuella tidpunkten. (Social- och hälsovårdsministeriet 2008, s. 34-35).

”Se mig” - kortens användningsmanual.

”Se mig” - Användningsmanual

”Se mig” korten är avsedda för att skapa reflektion hos föräldragrupper, utgående från barns citat om bråk och våld i hemmet. Kortens syfte är att ge föräldrar förståelse på hur våld kan påverka barn, hur barn upplever våld i hemmet och hanterar det. Kortet kan användas med föräldrar i alla livssituationer, både i ett förebyggande och reparativt syfte. Den professionella skall vara inläst på temat, för att hålla diskussionen på en reflektiv nivå. Det finns inga rätt eller fel svar. Det är viktigt att känna till deltagarna för att kunna skapa lämpliga grupper. Gruppens storlek bör inte överstiga 6 deltagare. Under de reflektiva samtalen skall den professionella styra gruppen enligt deltagarnas behov, men inte delta i diskussionen. Den professionella kan ställa stödfrågor om föräldrarnas reflektioner blir fåordiga: Varför säger ett barn såhär? Eller hur upplever barn bråk i familjen?

Föräldrarna skall uppmuntras att dela med sig av sina erfarenheter, men är inte skyldiga att tala om något som känns obekvämt. Det som diskuteras inom gruppen är konfidentiellt. Det är upp till den professionella att vara kreativ och välja hur ”se mig” används vid det enskilda tillfället. Ett förslag är att deltagarna får vara delaktiga genom att i tur och ordning dra ett kort och läsa upp citatet för att kunna påbörja reflektion i gruppen. De gula korten behandlar barns våldsupplevelser, det orange barns påverkan av våld och de gröna barns sätt att hantera våld. Centrala begrepp i arbete med korten är: maktlöshet, beredskap, ansvarskänsla, hälsoproblem, flykt och lojalitetskonflikt som kan leda till vidare reflektion. Ett kort diskuteras åt gången och alla deltagare skall ha möjlighet till reflektion. Det är den professionellas uppgift att se till att alla får sin röst hörd. Alla kort behöver inte diskuteras och reflektionstillfället pågår så länge som diskussionen känns naturlig.

© Hermansson & Tojander

”Se mig” -kort 1.

”Jag blev super rädd, men just då hade jag ingen aning vad jag sku göra. Jag kunde inte säga sluta, de hade inte brytt sig om mig”

Kortet tar fasta på barns upplevelser av *maktlöshet*.

”Se mig” -kort 2.

”Jag gick inte och sova förrän mamma lagt sig. För om jag somnade så hände det, men om jag var vaken så blev det inget bråk.”

Kortet tar fasta på barns upplevelser av *beredskap*.

”Se mig” -kort 3.

”Mamma berättade alltid om sina känslor,
men jag var bara tyst och berättade aldrig
för henne om mina känslor.”

Kortet tar fasta på barns upplevelser av *ansvarskänsla*.

”Se mig”- gula kortens baksida.

”Se mig” -kort 4.

”Jag kan bli väldigt stressad, får ångest nästan och ont i huvudet och ibland har jag svårt att sova.”

Kortet tar fasta på hur barn påverkas av våld i form av olika *hälsoproblem*.

”Se mig”-orange kortets baksida.

”Se mig” -kort 5.

”Många gånger har jag hållit för öronen eller lyssnat på musik nere i vardagsrummet, där jag brukar ställa mig i skuggan och låtsas att jag inte finns”.

Kortet tar fasta på barns sätt att hantera våld genom *flykt*.

”Se mig”-kort 6.

”Om jag sa det ena så gjorde jag pappa sur och sa jag det andra så blev mamma aggressiv. Det är inte lätt att säga mot sina föräldrar.”

Kortet tar fasta på hur barn hamnar i en *lojalitetskonflikt* mellan sina föräldrar.

”Se mig” –gröna kortens baksida.

